

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

**КАТЕДРА „Библиотечни науки“
СПЕЦИАЛНОСТ „Библиотекознание и библиография“**

ДИПЛОМНА РАБОТА

на тема:

**АНТОН ЧЕХОВ В БЪЛГАРИЯ
(Преводи и литературна критика):
Литературоведски и библиографски
историографски дискурс
(1880-2021 г.)**

**Дипломант:
Памела Делева
редовно обучение
Ф. № 5250**

**Научен ръководител:.....
(проф. д.п.н. Александра Куманова)**

**София
2021**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ	3
1. Актуалност на изследването	3
2. Обект на проучването	3
3. Предмет на изследването	3
4. Цел на разработката	3
5. Задачи на изследването	4
6. Методи на изследването	4
7. Структура на изследването	4
8. Вторично-документален апарат на проучването	5
9. Историография на проучването	5
I. ГЛАВА. АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ: БИОБИБЛИОГРАФСКА СКИЦА	6
I. I. Обобщена аксиологична информационна картина	9
I. I. I. Ранни стъпки, гимназиални и университетски години, лекарска практика (Идейно-естетическа система)	6
I. I. II. Публикации в периодични издания и пътувания като осъзнат заряд на писателската дейност	8
(Смисъл на творческото кредо за общественото съзнание и читателски интерес)	9
I. I. III. Черти от уникалния човешки профил на А. П. Чехов	11
I. II. Фотоархив – послание.....	15
(Илюстрации, съпроводени с крилати мисли на А. П. Чехов)	15
I. III. ИЗВОДИ по I. Глава	28
II. ГЛАВА. ЧЕХОВ В БЪЛГАРИЯ ДО 1984 г. (Преводи и литературна критика – по библиографските и историографските изследвания на проф. Тодор Боров и проф. Александра Куманова за периода 1880-1984 г.)	29
II. I. Първоначалното запознаване на българския читател с творчеството на Чехов (1880-1904 г.)	29
II. II. Спорове за творчеството на Чехов (1904-1910 г.)	34
II. III. Идейно осмисляне на творчеството на Чехов (1919-1944 г.)	46
II. IV. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в. (1944-1984 г.)	51
Бележки и литература	58
II. V. ИЗВОДИ по II. Глава	64
III. ГЛАВА. СТРУКТУРИРАНЕ НА БИБЛИОГРАФСКА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЧЕХОВИАНАТА СЛЕД 1985 г. (На база на е-каталози на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”	68
III. I. Книги	
III. II. Публикации в сборници и периодични издания	
III. III. Дисертации	
III. IV. ИЗВОДИ по III. Глава	
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	83
СИСТЕМАТИЗИРАН АКСИОЛОГИЧЕН БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЛИТЕРАТУРА	85
СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ	91
СПИСЪК НА КРИЛАТИТЕ МИСЛИ	92

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

1. Актуалност на изследването

Настоящата дипломна работа е посветена на опита да се създаде база за структурирането на цялостна обобщена библиографска панорама на рецепцията на А. П. Чехов – преводите на неговите творби на български език и литературната критика за писателя – класик-модернист (1880-1921).

2. Обект на проучването

В центъра на внимание на *тази* дипломна са литературоведският и библиографският дискурс на творчеството и личността на А. П. Чехов като явление в културно-ценностния небосклон не само на Русия, но и на целия свят – и специално – на България – със създадения от него литературно-психологически метод, въплътен в неподражаемите форми на малкия разказ, повестта и драмата.

3. Предмет на изследването

Аспектирането на системния обект на *това* изследване по *този* начин е видно в **библиографски и историографски ключ:**

3. 1. Изучена е библиографската и историографската платформа на българската чеховиана: 1880-1984 в трудовете на проф. Тодор Боров (1955) и проф. Александра Куманова (1984 – публ. 2005).

3. 2. Проведено е библиографско издирване чрез инструментариума на националната библиография на България: 1985-2021, довело до систематизирането на вторично-документална база на чеховианата за последните 36 години.

4. Цел на разработката е комплексна.

Дипломантът има благородната амбиция:

- да изгради мост между кореновата система на библиографското чехознание – вторично-документалната чеховиана (Т. Боров – А. Куманова) и съвременния първично-документален поток, архитектурно систематизиран;

- да набележи посоките на семантична интерпретация на този поток, давайки негова вторично-документална карта.

5. Задачи на изследването

За достигането до изведената комплексна цел на *това* изследване в него са моделирани следните *задачи*:

5. 1. Изграждане на библиографска скица на творчеството и личността на А. П. Чехов с композиране на миниатюрни фотоархив на писателя и библиотека от негови крилати мисли, съдействащи за

създаването на високоетичен климат в общественото пространство и в съвременното на писателя, и днес (Гл. I: 6-27 с.);

5. 2. Фиксиране на особеностите на българската чеховиана за периода 1888-1984 г. по трудовете на Т. Боров и А. Куманова (Гл. II: 29-63 с.);

5. 3. Структуриране на библиографска платформа на чеховианата за последните 36 г. (1985-2021) (Гл. III: 68-81 с.).

6. Методи на изследване

Проучването е плод комплексна и компаративистична методика на изследване:

6. 1. Чрез метода de visu са изучени вторично-документалните източници на чеховианата (Т. Боров – А. Куманова: 1880-1984);

6. 2. Направен е текстологичен и информационен прочит на тази база като основен библиографски ресурс по темата;

6. 3. Моделирано е вторично-документално ядро на чеховианата за периода 1985-2021, поднесено в сегментиран вид по видове и типове документи – материал за чеховианата на този период.

7. Структура на изследването

Тази дипломна разработка се състои от:

- УВОДНИ БЕЛЕЖКИ (3-5 с.);

- ИЗЛОЖЕНИЕ: Глави I-III (6-26; 29-63; 68-81 с.);

- ЗАКЛЮЧЕНИЕ (83-84 с.);

- СИСТЕМАТИЗИРАН АКЦИОЛОГИЧЕН БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЛИТЕРАТУРА (тук е поднесена семантична редукция на състоянието на стъпалата в чеховианата на Т. Боров – А. Куманова: 1880-1984) (85-90 с.).

В УВОДНИТЕ БЕЛЕЖКИ са разкрити:

1. Актуалност на изследването (3 с.);

2. Обект на проучването (3 с.);

3. Предмет на изследването (3 с.);

4. Цел на разработката (3 с.);

5. Задачи на изследването (3-4 с.);

6. Методи на изследването (4 с.);

7. Структура на изследването (4 с.);

8. Вторично-документален апарат на проучването (с.);

9. Историография на проучването (5 с.).

В I. ГЛАВА е структуриран модел на биобиблиографската скица на творчеството и личността на Чехов, съпроводен с миниатюрни фотоархив и библиотека на знаменитите му крилати мисли (6-27 с.).

Във II. ГЛАВА е направена информационна картина на чеховианата в България по Т. Боров – А. Куманова: 1880-1984 (29-63 с.).

В III. ГЛАВА са разкрити основите на библиографската карта на чеховианата за последните 36 г. (1985-2021) (68-81 с.).

Всяка от главите (Гл. I-III) е финализирана от изводи (27-28; 65-67; 82-82 с.);

В ЗАКЛЮЧЕНИЕТО е дадена лапидарна информационна картина по резултатите от изследването на темата (83-84 с.).

8. Вторично-документален апарат на проучването

Изследването е базирано от:

- ретроспективната библиографска чеховиана (Т. Боров – 1955 и А. Куманова – 1984, публ. 2005);
- текущата национална библиография на България (1985-2021).

9. Историография на проучването

За историографска база на това проучване е взета библиографската чеховиана, чийто модел е разработен в лоното на Българския библиографски институт (вж: Гл. II: 29-63 с.), в резултат на което са изведените от линията Т. Боров – А. Куманова (1880-1984) четири етапа на чехознанието в България (I. Първоначалното запознаване на българския читател с творчеството на Чехов: 1880-1904 г.; II. Спорове за творчеството на Чехов: 1904-1910 г.; III. Идейно осмисляне на творчеството на Чехов: 1919-1944 г.; IV. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в.: 1944-1984 г.). Тази вторично-документална архитектура е надградена в настоящата дипломна работа със следващ – съвременен – етап на чехознанието(1985-2021), и по този начин се допринася за проследяването на непрекъсваемата нишка на библиографирането на А. П. Чехов в България, при което бъдещото равнище на проучване ще фиксират семантичния профил на литературоведския и библиографския историографски дискурс на чеховианата за последните 36 г.

I. ГЛАВА.
АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ:
БИОБИБЛИОГРАФСКА СКИЦА

I. I. Обобщена аксиологична информационна картина

**I. I. I. Ранни стъпки,
гимназиални и университетски години,
лекарска практика
(Идейно-естетическа система)**

Антон Павлович Чехов е роден на 10 август 1855 г. в Таганрог, Руска империя в семейството на търговеца Павел Чехов (1825-1898) и съпругата му Евгения Морозова (1835-1919) [2, с. 1].

Чехов расте като живо, остроумно момче. Чете изключително много, увлича се от театър и дори разиграва пред братята и близките си цели сцени. Особена радост му доставят забавните разкази, които той рецитира виртуозно на глас.

Така А. П. Чехов формира постепенно визията си за света под силното въздействие на развитата в него от ранно детство любов към книгите и театъра. Тази негова страстна увлеченост от изящното слово – написаното и озвучаваното – блясва с особена сила в гимназиалните години на писателя. Именно тогава той написва няколко от първите си хумористични разкази. Бидейки едва на 13-годишна възраст, той вече обожава театъра, и участва в постановките не само на домашните представления, но и на своите приятели от гимназията.

След завършването на гимназия през 1879 г. А. П. Чехов заминава за Москва и постъпва в Медицинския факултет на Императорския московски университет [2, с. 2]. За да се издържа самостоятелно, ежедневно пише за списания като „Стрекоза”, „Будилник” и „Зрител” кратки скици на съвременни теми, често използвайки псевдоними като „Антоша Чехонте”, и „Человек без селезенки” (рус.: *селезенка* – далак) [2, с. 3]. Както се вижда, писателската му кариера е стартирана поради финансови причини, но с времето артистичните му амбиции нарастват и той прави нововъведения, които силно влияят на еволюцията на съвременния разказ като прозаичен жанр.

Първообразът на този разказ в мисленето на А. П. Чехов намираме в неподражаемото възплъщаване в неговото творчество на плодовете на метода „поток на съзнанието”. Това е повествователна техника, възприета по-късно от Джеймс Джойс (James Augustine Aloysius Joyce, 1882-1941).

И А. П. Чехов, и ирландския писател и поет – представител на модернизма отхвърлят радикално традиционната линейна причинно-следствена структура на разказа [1, с. 1]. А. П. Чехов не съжалява за трудностите, които създава на читателите, смятайки, че ролята на твореца е нравствено-етична – да задава въпроси, а не да отговаря на тях.

След завършване на университета (1884) Чехов, работейки като окръжен лекар, продължава да пише. Основният жанр в неговото творчество в този период е традиционният за масовата периодика кратък разказ – сценка, етюд. В основата на сюжета обикновено стои някакво забавно или нелепо произшествие, любопитна или смешна случка от живота.

През 1884 г. излиза първата му книга с разкази – „Приказките на Мелпомена”, а по-късно – „Пъстри разкази” (1886) и „Невинни речи”

(1887). Последните две издания са сборници, съставени от написаните за различни вестници и списания негови творби.

За тези произведения на Чехов са характерни:

- отсъствието на традиционния за руската литература герой, изразяващ авторския мироглед;
- пресъздаването на заобикалящия свят, пречупено през емоционалното субективно индивидуално човешко възприятие;
- предаването на душевното състояние на персонажите чрез „случайни” реплики и жестове.

**I. I. II. Публикации в периодични издания
и пътувания като осъзнат заряд на писателската дейност
(Смисъл на творческото кредо
за общественото съзнание
и читателски интерес)**

Първото печатно произведение на А. П. Чехов се появява през 1880 г. в списание „Водно конче”. Оттогава писателят непрекъснато сътрудничи на списанията „Аларма”, „Зрител”, „Мирской Толк” (рус.: *толк* – смисъл), „Светлина и сенки”.

Много негови хумористични разкази са публикувани за първи път в периодичното издание „Осколки” (рус.: *осколки* – парчета). През 1883 г. точно списание „Осколки” публикува произведението му „Дебел и тънък”, а през 1884 г. – „Хамелеон”. На страниците на това периодично издание през 1885 г. вижда бял свят за първи път и разказът му „Солено” [1, с. 2].

През 1886 г. в „Петербургская газета” (рус.: *газета* – вестник) е публикувана коледна история на Чехов, наречена „Ванка”.

Първите си творби писателят подписва с псевдонима „Антоша Чехонте”.

Желанието да пътува – в името на творчеството – за да е от полза на своя народ, представяйки възжеленията и болките му, – подтиква Чехов да замине за Сахалин през 1890 г. Пътят към острова преминава през Сибир, където писателят черпи с пълни шепи материал за бъдещите си литературни проекти и особено – за раждането на неговия сборник с есета „Около Сибир” и книгата му „Остров Сахалин” [1, с. 3].

С появата на тези творби А. П. Чехов става един от най-видните прозаисти и драматурзи не само на руската литература на XIX-XX в., но и на цялата световна изящна словесност.

Художествените му открития оказват огромно влияние върху литературата и театъра на XIX-XX в., хвърлящи мостове към постмодерната менталност на XXI в.

Драматичните му произведения, преведени на много езици, са неделима част от световния театрален репертоар на XXI в.

За 26 години творческа дейност А. П. Чехов създава около 900 произведения, чиято обща информационна скица притежава три форми:

- хумористични разкази;
- пиеси;
- повести.

В първата половина на 90-те години на XIX в. А. П. Чехов става един от най-четените писатели не само в Русия, но и в целия свят, в това число – и в България.

През 1892 г. Писателят купува имението Мелихово в Подмосковието, където живее от същата година до 1899 г.

През този период писателят – жив класик постоянно помага на местните хора като лекар.

Точно в Мелихово А. П. Чехов пише пиесите „Чайка”, „Вуйчо Ваньо” ... – общо над 40 произведения.

По-късно писателят предприема отново много пътувания – този път те са вече из Европа.

В руските театри пиесите на Чехов са оценени като ярко, справедливо и високо естетично възпроизвеждащи социалния климат. Неговите драми („Чайка”, „Вуйчо Ваньо” ...) се поставят с небивал за просветения зрител успех, въпреки че първоначално на сцената на Александрийския театър в Петербург през 1896 г. по-масовият зрител не оценява сюжетното ядро на пиесата „Чайка”, предизвикано и до голяма степен поради намесата манипулативната преса...

Едва постановката на Московския художествен академичен театър (МХАТ) две години по-късно (1898) разкрива на публиката нееднозначно, категорично и въздействащо изкуството на драматурга Чехов с ослепителен успех, който става норма до ден днешен за театралната интерпретация на писателя.

Постановките на следващите му пиеси „Вуйчо Ваньо” (1899), „Три сестри” (1901), „Вишнева градина” (1904) се осъществяват на сцената именно на този театър, станал емблема на модерното театрално изкуство по целия свят.

... Чехов страда от туберкулоза още от ученическите си години, но според изследователите на живота му, болестта се изостря заради честите му пътувания, и особено – за предприетото в Сахалин.

През лятото на 1904 г. състоянието му рязко се влошава и той заминава да се лекува в Германия, в курорта Баденвайлер.

А. П. Чехов умира на 15 юли 1904 г.

Литературното наследство на писателя съставлява над 350 произведения, много от които са преведени на над 100 чуждестранни езика [4].

I. I. III. Черти от уникалния човешки профил на А. П. Чехов

... Но нека не се ограничаваме единствено със сведенията за Чехов от справочно-енциклопедичната литература.

Познаваме Чехов не само като писател – ироничен, остроумен, наблюдателен, точен и безпощаден в своите изказвания...

В паметта на близките си той остава преди всичко като невероятно добър човек, скромен, любящ и благороден.

Чехов не обичал да пише за живота си. Както сам казвал, имал „автобиографофобия“.

Малко известен факт за него е, че е бил висок 182 см.

Имал небивал успех сред дамите...

Негов кумир в областта на литературата е Лев Толстой, към когото се отнасял с огромно уважение.

Харесвал също Лермонтов и Бунин.

Друг човек, когото Чехов оценявал високо, е композиторът Чайковски. Двамата дори имали идея съвместно да напишат опера по

„Бела” по мотиви на повестта на Лермонтов. За съжаление, този замисъл не се осъществил.

Един от близките приятели на Чехов бил художникът Исак Левитан. Дори двамата по едно и също време са били увлечени по актрисата София Кувшинникова. За нея писателят пише разказ, за който Левитан много се обижда и едва не му обявява дуел.

Чехов избира професията на участъков лекар, макар и това да не му е носело почти никакъв доход. А е можел да направи успешна кариера в медицината.

Чехов е бил удивително добър лекар. Веднъж, дали сериозно, дали на шега, той казал, че можел да спаси княз Андрей Болконски от смърт, но не като писател, а като лекар...

Дядото на А. П. Чехов бил крепостен, но успява да откупи себе си и семейството си. Впоследствие неговият знаменит внук никога не забравял своя произход.

През 1899 г., когато император Николай II издава указ за присъждане на званието „потомствен дворянин” на Чехов и го награждава с ордена на Свети Станислав – трета степен, Чехов отказва отличия.

По същия начин се отказва и от званието „академик”.

През 1900 г. е избран за почетен академик на Петербургската академия на науките, но след две години я напуска, заради възникнал скандал около Максим Горки (академията първо избира Горки за академик, а после – обявява това за недействително, поради политическа неблагонадеждност).

Чехов е използвал над 50 псевдонима, най-известният от които – както се изтъкна по-горе, – е Антоша Чехонте. Сред тях са и: Човекът без

далак, Шампански, Коприва, Лаерт, Гайка N 6 и Гайка N 9, Шилер Шекспирович Гъоте, Младият старец, Братът на моя брат, Някой си и т.н.

Първите произведения на писателя, подписани с истинското му име, се появяват във вестник „Новое время” и то само защото редакторът настоявал за това.

По-късно Чехов подписвал със своята фамилия сериозните си произведения, а хумористичните – с псевдоним.

Известно е много и за благотворителната дейност на Антон Павлович Чехов. Например в Мелихово, където се заселил, той открил лечебен пункт, в който всеки ден от сутрин до вечер приемал болни и ги снабдявал с лекарства.

По време на холерата от 1892 г. работел като санитарен лекар в околията, отговарял за 25 села, четири фабрики и манастир.

Събирал средства за нуждаещите се, построил три училища за селските деца, камбанария и противопожарен хамбар.

В родния му Таганрог, по негова инициатива, била организирана обществена библиотека, където Чехов сам дарил над две хиляди тома, сред които немалко уникални издания с автографи с музейна ценност.

ИПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

1. Антон Павлович **Чехов** – автор, с. 1-4 [онлайн]. // <<https://www.gnezdoto.bg/avtori/a/anton-p-chehov>> [прегледан 17.02.2020].
2. Антон Петрович **Чехов** – биография, с. 1-3 [онлайн]. // <http://theatre.art.bg/%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD-%D1%87%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%B2__6168> [прегледан 11.03.2020].
3. Антон Петрович **Чехов** – снимки, с. 1-6 : 1-8 ил. [онлайн]. // <<https://www.google.com/search?q=%D0%A1%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8+%D0%BD%D0%B0+%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD+%D0%A7%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%B2&sxsrf=ALeKk00Q12zAGkNWAxLsvw0gDyC2lEXMpg:1609230955420&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjK-9W7>> [прегледан 17.04.2020].
4. Антон Петрович **Чехов** – фотогалерия, с. 1-8 : 1-11 ил. [онлайн]. // <<https://bg.rbth.com/history/325618-10-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%87%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%B2>> [прегледан 17.04.2020].

І. П. Фотоархив – послание
(Иллюстрации,
съпроводени с крилати мисли на А. П. Чехов)

Ил. 1. Антон Чехов (фотопортрет) –

***„Вярвам, че нищо не преминава безследно и че всяка най-малка стъпка
има значение за сегашния и бъдещия живот.“***

Ил. 2. Антон Чехов (фотопортрет) –

„Умният обича да учи, а глупакът – да поучава.“

Ил. 3. Антон Чехов (фотопортрет) –

***„Казват, че накрая винаги тържествува истината,
но това не е истина.“***

Ил. 4. Чехов А. П. чете „Чайка”

пред колектива в МХАТ

(Малък художествен академически театър – Москва, 1980 г.)

„Човек е онова, което мисли за себе си.”

*Ил. 5. Живописен портрет на А. П. Чехов –
художник: Николай Улянов (1870-1924)*

„Истината и красотата винаги са съставлявали главното в човешкия живот и въобще на земята.“

Ил. 6. А. П. Чехов в Мелихово – 1897 г. –

***„На човека ще му стане по-добре тогава,
когато му покажете какъв е.”***

Ил. 7. Ил. 3. Антон Чехов (фотопортрет) –

„Смисълът на живота е в само едно – в борбата.“

*Ил. 8. Живописен портрет на А. П. Чехов –
художник: Осип (Йосиф) Емануилович Браз (1873-1936)*

„Животът, прекаран в безделие, не може да бъде чист.“

Ил. 9. Бюст на А. П. Чехов в Баденвайлер – Германия

„Изкуството да се пише е изкуството да се съкращава.“

Ил. 10. Изнасяне на ковчега с тялото на А. П. Чехов.

Николаевската гара, 1904 г. – Москва

***„Страшна е преди всичко посредствеността,
от която никой от нас не може да се скрие.“***

Ил. 11. Антон Павлович Чехов и Лев Николаевич Толстой

(18 май 1901 г., Гаспра, Крим) –

фотография на София Андреевна Толстая (1844-1919)

***„Писателят трябва много да пише,
но не трябва да бърза.“***

Ил. 12. А. П. Чехов със съпругата си актрисата Олга Книпер, 1901 г.

***„През всички времена богатството на езика и ораторското изкуство
са вървели ръка за ръка.“***

I. III. ИЗВОДИ по I. Глава

I. III. 1. Увлечеността на А. П. Чехов от най-ранните му години по изящната словесност се засилва особено през гимназиалния и университетския периоди на неговото образование и не секва през нито за миг през постоянната му лекарска практика, поради което идейно-естетическата система на неговото творчество следва да се определи и като симбиоза и на художественото олицетворение на живота, и едновременно като картина на социално-психологическия климат на руското общество, нравствено лекувано от писателя.

I. III. 2. Активното публикуване от страна на А. П. Чехов на неговите разкази в периодични издания и многото пътувания, които писателят предприема като източник на осъзнат заряд на неговата творческа дейност, са в основата на изключително високия читателски интерес към писменото му наследство, което позволява да оценим смисъла на създаденото от него в изящната словесност като кредо с особено висок за формирането на общественото съзнание в Русия от края на XIX – началото на XX в. дух, обърнат към създаването на един по-хармоничен човешки свят.

I. III. 3. Личността на А. П. Чехов е не по-малко интересна от същинското му творчество със своя уникален действителен хуманизъм, родил цяла вълна от благотворителност – и като лекар, и като дарител, и като организатор на училища и библиотеки. Чертите на уникалния човешки профил на А. П. Чехов привличат и съвременниците му, и техните потомци – творците, принадлежащи към нашето поколение, защото усетът на А. П. Чехов към красотата в човешките прояви е не само обект на неговите наблюдения в безаналоговата му проза, но и защото самият А. П. Чехов живее по тези закони – да служи на доброто и истината.

I. III. 4. Фотоархивът от снимки на писателя представлява открита карта на изображенията на лика на А. П. Чехов в различни ситуации, който носи психологическия заряд на една извисена и чиста човешка природа, достойна за човечеството със своето благородство, изящество и лекота. Такова е и посланието на приведената фотогалерия в този текст, изхождайки от разбирането, че визуалните

документи съдържат неподражаема информация за изображенията в тях. Илюстрациите са съпроводени с крилати мисли на А. П. Чехов, за да покажат огледалния синкретизъм на слово и образ.

II. ГЛАВА.
ЧЕХОВ В БЪЛГАРИЯ
(Преводи и литературна критика –
по библиографските и историографските изследвания
на проф. Тодор Боров и проф. Александра Куманова
за периода 1880-1984 г.)

Извънредно голям е интересът към Чехов в България. Има огромен набор от изследвания, най-забележителното между които е – трудът на изтъкнатия български енциклопедист, библиограф и литературовед Т. Боров „*Чехов и България*”. Целта на автора на това проучване е не само да проследи по творбите и писмата на Чехов интереса му към България, но и да определи, как са прониквали творбите на руския писател в България (в оригинал и в преводи), да даде характеристика на въздействието му върху българския театър, да разкаже за отношението на някои български писатели към творчеството му и т.н. В книгата на Т. Боров влиза библиографията на Ц. Арсова: „*Чехов на български*” – резултат от сериозни и успешни изследвания на Българския библиографски институт „Елин Пелин”.

В *настоящия* преглед, като разглеждаме съдбата на наследството на Чехов в България до края на 1984 г., ние се стремим не толкова към фактологична пълнота, колкото към критико-библиографски анализ на натрупания материал, който ни позволява да видим, как се е формирала българската чеховиана.

В хронологическо отношение проникването на творбите на Чехов в България може условно да се раздели на четири периода.

II. I. Първоначалното запознаване на българския читател
с творчеството на Чехов (1880-1904 г.)

Читателите имат голям интерес към руската литература и изкуството в обществения живот в България след Освобождението ѝ от османското иго (1878) и бедната собствена литература обясняват факта, че първото запознанство на българския читател с творчеството на Чехов се случва на езика на оригинала.

Културния подем в България и началото на литературната дейност на Чехов имат голямо съвпадение (началото на 1880-те години) съдействат за прокарването пътя на писателя към българския читател още през първото десетилетие на писателската му дейност.

За българския читател Творбите на Чехов стават художествена хроника на живота в Русия.

Разнородността на социалните слоеве, които се интересуват от творчеството на Чехов, говори за широкия резонанс, който то е получило в България.

Този процес се облекчава от големия брой на руските периодични издания, достигащи до нашата страна, в които се публикуват първите творби на Чехов: „*Петербургская газета*”, „*Новое время*”, „*Русская мысль*”, „*Журнал для всех*”, „*Северный вестник*”, „*Нива*” и др.

Ролята на пръв посредник при запознаването на българските съвременници на Чехов с неговото творчество изиграва именно руската периодика.

В България достигат и книгите на писателя „*В сумерках*”, 2. изд. 1888; „*Пёстрые рассказы*”, 5. изд. 1894; „*Остров Сахалин*”, 1895 г. и др.

Българският читател се запознава и със **събранието на произведенията на Чехов в 10 тома** (СПб., 1899-1902) и **в 16 тома (1903)**, приложение към списание „*Нива*”.

Преди публикацията на *цит.* книгата на Т. Боров се смята, че за първи път произведение на Чехов е било преведено на български език през 1893 г.²; днес, обаче, първият български превод на Чехов отнасяме към 1889 г.³ Това е разказът „*Тиф*”, преведен от нашия поет Пенчо Славейков, публикуван в солидното списание на русофилското направление на Либералната партия „*Библиотека „Свети Климент*”⁴.

Почти веднага след излизането на руски език на водевила „*Мечка*” (1888) се появява и преводът му на български – през 1889 г. (без да се посочват имената както на автора, така и на преводача). Това издание е първата отделна публикация на творбата на Чехов в България⁵.

Преводи на произведенията на писателя се публикуват от:

- печатния орган на Българската работническа социал-демократическа партия (БРСДП) „*Ново време*”, редактиран от Д. Благоев („*Човек в калъф*”, „*Оратор*”, „*Къща с мецанин*”, „*Стриди*”;

- марксисткото списание „*Работническо дело*”, редактирано от критика Г. Бакалов („*Анюта*”, „*Без заглавие*”, „*Спи ми се*”, „*В морето*”;

- реформисткото списание „Общо дело”, излизало под редакцията на Я. Сакъзов („Удивителна. Коледен разказ”).

Разкази на Чехов се появяват и в други издания:

- във вестник „Народни права” – орган на Либералната партия (радослависти) – („Винт”, „Шило в торба”, „Мислител”;

- в информационния вестник „Вечерна поща”, редактиран от С. Шангов („Радост”, „Дебелият и тънкият”, „Албум”, „Женско щастие”, „Мечка”).

Произведения на Чехов публикуват и някои от литературно-общественните и научните списания, като, например:

- „Славянски глас” („Изгубени”, „Човек в калъф”;

- научното списание „Български преглед”, редакторите в което са изтъкнати учени от онова време – професорите И. Шишманов, В. Златарски, А. Теодоров-Балан, Б. Цонев и писателите Ив. Вазов, А. Константинов, П. П. Славейков („Мужици”, „Безгрижна”, „Студена кръв”).

Първото илюстрирано научно-популярно списание „Илюстрация Светлина” публикува разказите „Облог”, „Хамелеон”, „Несполука”, „Анюта”, „Шампанско”, „Зиночка” и др.

Към творчеството на писателя се обръщат и литературните списания.

Така в списание „Мисъл”, редактирано от д-р К. Кръстев, който е оценявал художествената литература от ярко изразени естетски позиции, са публикувани разкази като „Спи ми се”, „Нещастие”, „Събитие”.

В „Летописи” (редактори – писателят К. Величков и публицистът В. Т. Велчев), с участието на Ив. Вазов, А. Страшимиров, М. Георгиев, Елин Пелин и Н. Начов, са публикувани „Смъртта на чиновника”, „Загадъчна натура”, „Облог”, „За любовта”, „Чайка”; „Селска разговорка” (редактор Елин Пелин) помества българизираната преработка на разказа „Злосторник”; „Из чуждата книжнина” – „Нечиста работа”, „В къщи” и др.

Необходимо е да се отбележи интересът и на провинциалните издания към руския писател. Към 1901-1902 г. Чехов става в България популярен руски писател.

От края на XIX в. нараства броят на изданията на творбите на Чехов във вид на отделни книги. През 1896 г. в град Варна излиза „Палата N 6”. През 1900 г., пак във Варна, в N 6 на Библиотека „Свободни часове” е публикуван разказът „Дамата с кученцето”. През следващата година в

град Габрово излиза драматизацията на разказа „Дечурлига” под заглавие „Да дочакаме мама!”, през 1903 г. в град Лом е публикуван водевилът „Предложение” и т. н.

Между преводачите на великия руски писател, наред с многобройните автори, които не са оставили забележима следа в литературния живот на страната, се открояват имената на някои видни културни дейци: Г. Бакалов, С. Чилингиров, Б. Цонев и др.

Важно е да се отбележи, че първоначално достойние на българската публика стават произведенията на зрелия Чехов и вече след това представата за писателя започва да се разширява благодарение на вниманието и към ранното му творчество, към отделни негови разкази. С това се обяснява и фактът, че Чехов никога не е бил оценяван от българската общественно-литературна мисъл като периферно явление в руския литературен живот, а се е възприемал в цялата си художествена сложност и социална значимост.

Произведенията на Чехов в България са се разпространявали и в руски издания, които са били едва ли не повече, отколкото българските преводи. Показателно е, че творбите на Чехов са включени в „Христоматия по изучаване словесността”, съставена от С. Костов и Д. Мишев (1898).

В условията на непрекъснато нарастващия интерес към творчеството на Чехов се появяват и първите критични бележки за него. През 1899 г. в списание „Мода и домакинство” е публикувана анонимната статия с общи сведения от биографията на писателя. Една от първите критични статии за него се появява в българския печат през 1900 г. в списание „Българска сбирка”. Това е откъсът от статията на Горки за Чехов, първоначално излязла в „Нижегородски листок” (1900, N 29).

Оригиналната и разгърната оценка на писателя намираме в статията на Люлин (псевдоним на писателя И. Вълв) „Из руската литература”, публикувана през 1901 г. в списание „Балкански вестник”. Според Люлин, в руската литература има няколко писатели, които привличат вниманието на европейците. „Един от най-забележителните е Антон Чехов, всяка негова творба е събитие в руската литература. И наистина, този художник <...> по формата на своите разкази, по стегнатостта, картинността и особения тон, който той придава на всеки малък разказ, е надминал всички майстори на прозата на нашето време. Изпод перото му са излезли не многотомни романи, километрични повести, безкрайно заплитащи се и разплитащи се

истории, а малки разкази, които сякаш са тайничко видяни от самия живот, но животът, който не се забелязва от окото на обикновения човек. Затова всеки разказ оставя впечатлението, сякаш самият читател е преживял или е видял всичко това, или напомня нещо, което е невъзможно да се разбере с разума, а може само да се усети дълбоко в сърцето си. Най-характерното нещо в творбите му от последния период е че той се стреми да улови най-тънките движения на съвестта на различни хора, които се проявяват при разни обстоятелства и в различни моменти. С една дума, писателят се стреми да опише нравствения облик на различни хора, въставащи против този живот: кой по-силно, кой по-незабележимо, но всички те изказват едно – неизречени надежди на самия автор, който влага душата си в своите разкази. Ето защо те така силно увличат читателя и го карат задълго да се замисля върху живота”⁶.

Цитираните редове, разбира се, принадлежат на добре подготвен критик, изключителен познавач на Чехов, разбиращ естетическата същност на творчеството му.

Българският политически, обществен, научно-литературен и духовен вестник „*Вести*”, който е органът на Българската екзархия в Цариград (Истанбул), където се издава през 1891-1912, публикува през 1902 г. статията „*Антон Чехов*” на известния френски специалист по руски език и руска литература академик Мелхиор де Вогио (Eugène-Melchior vicomte de Vogüé, 1848-1910 /женен за сестрата на генерал М. Н. Анненков; автор на емблематичния „*Руски роман*” – „*Le roman russe*”, 1886, който пръв събужда интереса на Запада към творчеството на Достоевски, Толстой, Чехов и Горки; малко известно е, че именно на него принадлежи крилатата фраза: „Всички ние сме излезли от гоголевския „Шинел” – „*Nous sommes tous sortis du Manteau de Gogol*”/). Този труд, макар и да не се отличава с проницателност в оценката на художественото новаторство на Чехов, спомага за повишаването на интереса на българския читател към неговите произведения.

За разбирането на сложността на художествения свят на Чехов на българите помага обръщението към трудовете на руските критици за писателя. В българската критика нараства интересът към качеството на преводите на творбите на Чехов. Една от първите статии от този род е посветената на разказа „*Облог*”, преведен през 1903 г. от малко известната днес публицистка Д. Хараламбиева за списанието „*Летописи*”. (Първите преводи на разказа „*Облог*” /„*Пари*”/ на български език са отчетени в

Академич. изд. – *вж*: 7, с. 728). Критикът И. Г. Х-ев (неустановено лице) оценява този превод рязко отрицателно, но справедливо, като „образцов по своето невежество”, и пише за своеобразието на художествената форма на чеховия разказ, изискващо от преводача голямо майсторство. За най-сполучливи при Чехов той смята късите разкази. „По вътрешната си форма, по начина на разбирането на живота, – подчертава критикът, – с А. Чехов могат да се сравняват много малко писатели, които ги поставят в една редица с него само по външна форма”. Опитвайки се да проникне в творческата лаборатория на руския писател, авторът забелязва, че някои от разказите на Чехов са написани като отзвук на теорията на Толстой за „несъпротивление на злото с насилие”.

Тези първи опити на литературно-критическата мисъл, макар и да не съдържат оригинален принос към трактуването на творчеството на Чехов, ни дават представа за общия характер на възприемането му в България.

Чехов веднага е бил възприет като един от големите руски писатели.

Заслужава внимание стремежът на читателите и критиците да проумеят художествената специфика на разказите му.

Що се отнася до идейната позиция на Чехов, то с изключение на оценките на някои от неговите произведения, българските критици не излизат отвъд границите на разпространеното по онова време мнение за аполитичността на писателя⁷.

II. II. Спорове за творчеството на Чехов (1904-1910 г.)

Забележително отбелязаната 25-та годишнина от литературната дейност на руския писател във връзка с премиерата на „*Вишнева градина*” в Московския художествен театър се превръща в негов триумф.

Отзвукът от тържеството все още не е утихнал, когато става известно за смъртта на Чехов.

Много болезнено тази новина е посрещната в България, където Чехов е не само добре известен, но и любим писател.

Цялата българска преса публикува съобщения за неговата смърт, некролози, прегледи на жизнения и творческия му път, препечатват се статии от руските периодични издания. Расте и броят на статии от български автори за Чехов.

„На 2-ри юли тази година в съзвездието на руските литератори от първа величина угасна ярка звезда – почина Антон Павлович Чехов <...> уникален талант не само в руската, но и в световната литература, – пише публицистът Немил-Недраг (псевдоним на Х. Герчев). – <...> след Гогол, – продължава автора, – Чехов е единственият писател, който с такава дълбочина изобразява пошлостта на съвременното общество. Той е поразителен познавач на бита на разните слоеве от руското общество”⁸.

В некролога, който публикува списание „*Общо дело*”, преводачът К. Т. Митишев охарактеризира мястото на Чехов в руската литература като „вдъхновен гений, който е дал мощ и сила на музата на М. Горки, Андреев, Скиталец и ред други съвременни писатели”. По-нататък авторът продължава: „Въобще, за историк, интересуващ се от обществения живот в Русия, създадената от Чехов художествена галерия от образи от края на XIX век има същото значение, каквото имат гоголевите типове – за историк, който се занимава с крепостната епоха от 30-те и 40-те години”⁹.

В отзвук от смъртта на Чехов в списание „*Летописи*” е дадена възторжена оценка на неговата литературна дейност: „Чехов е бил... поетически символ на неспокойните мисли, които летят из висините, потресени от земната пошлост и неутолимата руска тъга, която навява просторната необятна степ. В неговите произведения се усеща млад безгрижен смях и „чудна печал” <...> той удивително тънко улавя общественото настроение и го възпроизвежда в своеобразна художествена форма”¹⁰.

В списание „*Българска сбирка*” след публикацията с некролога на Чехов¹¹, поместват превод на очерка на В. М. Дорошевич¹² и автобиографията на Чехов¹³.

В края на живота си Чехов дава на българската критика повод за характеристика на неговото литературно творчество като единен непрекъснат процес, за обяснение на този магнетизъм, с който са наситени произведенията му.

Устремът към по-широк и задълбочен поглед върху творчеството на Чехов съвпада с епохата на обострянето на общественно-политическите противоречия в Русия от онова време. Няколко месеца след смъртта на Чехов започва Първата руска революция 1905-1907 г., напрегнатата политическа обстановка в Русия въздейства и върху живота в България. Сред българската интелигенция започват остри спорове около творчеството на Чехов. За дискусиите съдейства и издаването на сборник

от съчинения на Чехов на български език в превод на К. Т. Митишев под редакцията на писателката А. Карима, издаден в град Тутракан с издател Н. Мавродинов. Появата на първите два тома през 1904 г., които са подготвени за печат още докато Чехов е жив, показват, че това е голямо начинание – своеобразен връх в стремежа да се обобщи творческият път на писателя, да се отговори на потребността на многочислената „чеховска“ аудитория. Излизат на бял свят и останалите токове: т. 3 – 1905, т. 4 – 1906, т. 5 – 1908, т. 6 – 1911¹⁴. Върху корицата на шести том четем: „Том VII в печат“, но той не е пуснат за печат. Издаването се прекратява заради войната на Балканите (1912-1913) и Първата световна война (1915-1918), които са предизвикали застой не само в стопанския, но и в културния живот на страната.

Излизането на събранието на съчинения на Чехов е много показателно и в историко-културен план. Чехов е първият чуждестранен писател, представен пред българската читателска публика в такова голямо издание. Наистина през 1904 г. издателството на П. Байнов в град Шумен е предприело пускането на пълния превод на съчиненията на М. Горки, но успява да публикува само първите три тома – отчасти защото Горки, независимо от популярността си в България, „не прониква така силно във всички професии и слоеве като Чехов“¹⁵.

Появяват се нови преводи на творбите на Чехов в българските периодични издания през 1904 г.

- „*Женски труд*“ с редактор В. Благоева, първата жена-марксист в България;

- „*Пряпорец*“ – орган на Демократическата партия;

- „*Обзор*“, който се издава в град Шумен и др.

Чехов е превеждан от списание „*Пробуда*“, през 1905 г., което излиза в град Габрово под редакцията на поета и деец на Народния земеделски съюз П. Церковски (псевдоним на Ц. Г. Бакалов) и публициста С. С. Руневски, а също и в хумористичното списание „*Българан*“, „*Църковен вестник*“ и др.

Чехов е публикуван и от популярното издание „*Вечеринки и утра*“, през 1906 г., издавано от И. Ст. Андрейчин, информационен вестник „*Утро*“ и т. н.

Броят на публикациите на произведенията на Чехов в българската периодика от 1905 г. постепенно намалява. През периода 1909 г. не е намерен нито един превод.

За 50-тата годишнина от раждането на писателя през 1910 г. публикациите на негови произведения отново се оживяват, но заради сложната военно-политическа обстановка отново се преустановяват.

Отражението по повод 10-годишнината от смъртта на писателя през 1914 г. като цяло не променят тази картина.

Понижаването на броя на преводите в българския периодичен печат съвсем не означава понижаване на интереса към Чехов.

Без никакво съмнение тук се отразява и фактът на издаването на събранието на съчиненията на писателя на български език. В същото време излизат и отделни книги с негови творби.

През 1904 г. в София е издаден сборник с разкази на писателя, в Свищов разказът „Гусев” е издаден като отделна брошура, във Варна е публикувана „Вишнева градина”. В серия от брошури на „Сбирка от комедии” в град Горна Оряховица излизат водевилите „Мечка” и „Предложението”.

През годините 1905-1906 г. са публикувани на български „Иванов”, „Вишнева градина” (2. изд.), „Вуйчо Ваньо”, „Чайка”, „Три сестри”. Последните три пиеси излизат във Варна в социалистическото издателство на К. Евстатиев.

В Асеновград е публикуван сборник с разкази на Чехов, през 1907 г. В тома „Разкази на най-новата руска белетристика”, издаден в Свищов, е напечатан и незавършеният разказ на Чехов „Разстройство на компенсацията”.

През 1912 г. излиза отделна книга в популярната серия „Нова библиотека”, издавана от социалиста Г. Бакалов, излиза 2-рото издание на „Дамата с кученцето” и „Мечти”.

През 1913 г. в Разград е публикуван водевилът „Мечка”, през 1916 г. в Пловдив излизат в отделни издания „Аптекаарката” и „Из записките на един избухлив човек”, през 1917 г. се появява на бял свят сборникът от разкази на Чехов в многотиражна серия „Походна войнишка библиотека”, а през 1918 г. в София – и еднотомник с разкази на руския писател.

Най-отличителните преводи на произведенията на Чехов принадлежат на професионални литератори. Освен познатите ни имена: Г. Бакалов, К. Т. Митишев и Х. Герчев – ще споменем и писателя С. Кринчев и артиста А. И. Кирчев.

Към оценката за творческото наследство на Чехов се обръщат също така много противоположни по своята обществена ориентация културни

дейци. Това поражда остри спорове за творчеството на писателя. Не трябва да подминаваме и полемиката, която се повдига около събраните съчинения на писателя. Приветствайки издаването им като цяло, авторите, които са запознати с творчеството на руския писател в оригинал, не са безразлични към недостатъците на българската интерпретация. „Един и същ преводач, даже да е художник не може да преведе еднакво удачно и Чехов, и Горки, и Достоевски...”, пише критикът П. Росен в рецензията на втория том на събраните съчинения¹⁶.

Невероятен преводач на световна поезия, поетът К. Христов в критиката си към българския превод на съчиненията на писателя стига до крайност: „...Наистина, Чехов не е за нашите читатели, но не е и за нашите преводачи, които често се намират под нивото на първите”¹⁷.

За граматичните и дори стилистичните грешки в преводите, които изкривяват и мисълта, и хумора на Чехов, пишат в рецензиите си С. Чилингиров¹⁸, критикът Х. Ценов¹⁹, както и много журналисти и преводачи²⁰.

В статиите с критики за писателя се разглежда мястото на Чехов в историко-литературния процес, етапите на неговия творчески път, идейния свят на писателя, героите, художествената специфика на неговите произведения. „Чехов си остава най-оригиналното и най-великолепното цвете в руската литература, – пише К. Т. Митишев в предисловието към първия том на събраните съчинения на писателя. – Със своя дълбок талант той оказва голямо влияние върху съвременните руски писатели. Семьон Юшкевич, Чириков, Горки, Скиталец, Леонид Андреев – всички те са клончета на едно и също дърво, един и същ талант”²¹.

Х. Ценов също отбелязва, че „Чехов е създал в руската литература почва, на която са израснали М. Горки, Вересаев, Л. Андреев и др., в чието творчество е забележимо влиянието на неговия лиризм, субективното настроение, импресионистичния символизъм”²².

„Чехов е издигнат в руското обществено мнение по високо от Короленко, а на младата и бърза слава на Максим Горки не и е по силите да затъмни славата на своя по-голям брат”, – пише публицистът Г. Савич в списание „*Книгописец*”. В същата статия авторът се включва в полемиката за близостта на Чехов като художник с Ги дьо Мопасан и за неговата родствена връзка с идеите на Л. Н. Толстой. За чеховската индивидуалност критикът пише много решително, въпреки че той явно не е достатъчно вникнал в нея. „При Чехов няма нито топла любов към човечеството, както

при Толстой, нито скритото в дъното на душата отчаяние, от което идват силата и храбростта на трагичният талант на Мопасан”²³.

Познавач на европейската литература, вече споменатият поет К. Христов, заема по-категорична позиция по отношение на проблема: „Чехов – Мопасан”, като се опитва да проникне в литературното „родословие” на руския писател: „Германците наричат Чехов „руския Мопасан”. Това е само външна характеристика. Като натуралист Чехов без съмнение има много общо с Мопасан – точно толкова, колкото всички натуралисти помежду си. Въпреки това като художник, което за характеристиката на Чехов е по-важно, следва да го сравняваме с Флобер. След елегантния Тургенев, Чехов е най-големият майстор на руската проза. Самият Толстой в това отношение му отстъпва. А да кажеш за един писател, че той е художник, не означава да отбележиш само едно отделно достойнство. Това достойнство често събира всички останали, защото колкото по-съвършено е средството на едно изкуство, толкова повече са неговите възможности да разшири съдържанието. Чехов е блестящото потвърждение на тази мисъл...”²⁴.

Общественият и културен деец С. Кринчев, чиито възгледи са близки с марксистката идеология, през 1911 г. недвусмислено посочва узрялото в българската прогресивна общественост убеждение, че Чехов е един от духовните учители на човечеството, по стъпките на когото трябва да вървим²⁵.

Що се отнася до етапите в творческото развитие на Чехов, то още в споменатото предисловие към първия том на събраните съчинения, К. Т. Митишев засяга този проблем. Първият период в творчеството на писателя, авторът условно характеризира като период на особена пъстрота и разнообразие в изобразяването на богатия руски живот. Разказите започват и завършват със смях. Вторият и третият период се характеризират с по-задълбочени психологически наблюдения:

„Предишният весел разказвач се замисля дълбоко и започва да тъгува за нещо... Под влияние на настроението, което той придобива в резултат на индивидуалния опит и благодарение на настроенията в психологията на обществото от края на 70-те години, в музата на Чехов започва да звучи една тъжна нота. Тази нота е различна и по тон, и по сила. Чехов вече не само се смее, той дълбоко презира цялото човечество с всички негови големи и малки дела (*„Облогът”* – *Подчертаното и доп. тук и по-долу в аналог. случаи – от мен. – А. К.*) <...> дълбоко тъжи над пропиления живот

(„*Стен*”, над изгубения идеал („*Красавици*”, а понякога у писателя възниква потиснато настроение, което произтича от съзнанието за пустота и безцелност на живота („*Целувка*”. В третия период К. Т. Митишев отбелязва определен „прелом”: „От предишното настроение не остава и следа... Неговият талант, като че ли разперва крила и смело и свободно като вихър преодолява всички препятствия и пречки, и започва да твори възхитителни образи, които са изпълнени с велика художествена истина. С такова настроение са написани разказите „*Студент*”, „*Моят живот*”, „*Палата N 6*”, „*Случай от практиката*” др.”²⁶

В статията на художника Д. Цветанов „*А. П. Чехов*”, публикувана през 1910 г. за 50-годишнината от раждането на писателя, намираме друга трактовка на разгледания проблем. Елементарното на пръв поглед разделение на творчеството на Чехов на два етапа: „периодът на Чехов-Чехонте” (псевдоним) и „периодът на възрастния и надарен писател Чехов, който е престанал да служи на вкусовете и потребностите на малките читатели”, е потвърдено от анализа на целия творчески път на писателя.

В качеството на основна характеристика от първия период е представен Чеховият комически подход към явленията от живота и умение да намира в него противоречия. Комичното в разказите от този период („*Злоупотреба*”, „*Винт*”, „*Хирургия*”, „*Капитански мундир*”, „*Отмъстителят*”, „*Оратор*”, „*Злото момче*” Д. Цветанов забелязва в противоречие между същността на нещата и тяхната форма, което се корени в противоречията на самия живот. С интереса на Чехов към „ролята на случая”, който изпълнява функцията на завръзка в жизнените обстоятелства („*Щастливецът*”, Д. Цветанов свързва и други особености на художественото творчество на писателя в края на този период, например, появата на нервни, болезнени ноти в неговите разкази.

Вторият период в развитието на Чехов-художник е разгледан от критика по-подробно. Той забелязва у писателя задълбочени трактовки на описваните явления. Кръгът, от който Чехов черпи своите наблюдения, си остава същият, неговите „излишни” герои не вярват в делото на своя живот. Но художникът започва да дава оценка на „великото безделие” на тези хора от гледна точка на смисъла и целта („*Целувката*”, „*Залогът*”, „*Търкулнат камък*”, „*Скучна история*”, „*Дуел*”, „*Палата N 6*”, „*Разказ на един неизвестен човек*”, „*Мужици*”. По-често се появява скритата тъга по идеала („*Стен*”, „*Огньовете*”, „*Красавици*”, „*Цариградско грозде*”, „*Съпруга*”. Чехов улавя конфликта между външните условия – социалната

среда – и вътрешната драма на героите, загубата на илюзии („*Верочка*”, „*Жена*”, „*Скучна история*”, „*Мечти*”, „*Женско царство*”, „*Новата вила*”, „*Три години*”).

Симптоматична е обективността в изобразяването на „героя в калъф”, при цялото разнообразие от сюжети, които са обединени от обща печал (трилогията „*Човек в калъф*”, „*Цариградско грозде*” и „*За любовта*”). Върхът на творчеството на Чехов, според Цветанов, е изобразяване в пиесите на руския живот, където се задъхват хората, които все още не са изгубили своя човешки образ („*Иванов*”, „*Вуйчо Ваньо*”, „*Три сестри*”, „*Чайка*”, „*Вишнева градина*”).

По-разгърнати дискусии избухват около идеите, които Чехов приписва на своите герои. Още през 1904 г. Х. Ценов забелязва онази неуловима, но ефективна, преобразяваща човека Чеховска сила, която „ни кара да се вглеждаме в себе си, да анализираме своя живот <...> Защото много от осмените в тях <неговите разкази> пороци се срещат и при нас: и нашия гимназист не е в по-добро положение, отколкото руския, и при нас търсят „момичета с идеи”, а се женят за тези с пари, <...> Чехов у нас може да има почти същото влияние, както и в Русия...”²⁸.

В статията „*Романист на „разочарованието*”, публикувана в списание „*Книгописец*”, през 1904 г. гореспоменатият Г. Савич твърди, че Чехов „изобразява разочарованието на съвременния човек, който няма идеал, осмива мечтите и с пренебрежение съжалява мечтателите, които той смята за луди; с една дума: разочарование без песимизъм, без дълбочината на страстите²⁹”.

Чрез обективисткия си подход към Чехов този автор се стреми да види образа на „хората без идеали” – идеал за самия Чехов.

Така той е с противоположна позиция спрямо Х. Ценов³⁰.

Г. Савич не успява да вникне в хуманната идея на Чехов за изменение в човешките отношения и по тази причина той смята, че руският писател „страда от някакъв морален далтонизъм, чрез който вижда само лошите страни на живота: следователно той наблюдава последните с изключителна проницателност”³¹.

Мненията на Ценов и Савич се превръщат в основни за следващите интерпретации на Чехов в Русия.

П. Росен иска да прокара „ясност” чрез механичното смесване на двете противоположни позиции и влиза в спора около идейния свят на писателя през 1905 г. „Именно една светла мечта, „разлята” в душата и

произведенията на Чехов, ще бъде събрана в един фокус, в едно цяло от литературната критика”³².

Нови черти в характеристиката на идейния свят на Чехов внася публицистът Н. Филипов. В рецензията си за *„Вишнева градина”* той пише, че „общото настроение, което се създава в комедията, не е весело, а тъжно”³³.

Друг публицист – А. Атанасов – осветява въпроса за Чеховия песимизъм по друг начин: „...песимизмът, който се забелязва във всички произведения на Чехов, – не е безнадежден, не е отчаян, а се основава на дълбока вяра в безкраен прогрес на човечеството, на убеждението, че то не се връща назад, а много бавно върви напред и че главната пречка, която забавя идването на по-добро бъдеще, е нормалния човек, който е нито добър, нито лош, нито умен, нито глупав, нито се изражда, нито се усъвършенства и не е способен да се издигне поне малко над застоялата си среда”³⁴

В условията на новата общественно-политическа обстановка в Русия след януари 1905 г. Ценов отново влиза в спор за светогледа на Чехов. Той възприема художника като предтеча на революционната експлозия в родината му. „...Чехов разкрива изгнилия жизнен слой и под пепелта показва все още горящи въглени, които по-силно изгарят”. И по-нататък: „Неговият проникателен поглед разкрива навсякъде в Русия краха – и в божията църква, и в училището (*„Певци”*, *„Вещицата”*, и в семейството (*„Последната мохиканша”*, *„Врагове”*, и в правосъдието (*„Мечти”* <.....>, и в обществената благотворителност, и в частната (*„Княгиня”*, и в театъра и навсякъде, той предсказва разрухата и упадъкa преди повече от едно десетилетие”³⁵.

Мнението на Н. Филипов от 1905 г. за комическото като израз на тъжното при Чехов във *„Вишнева градина”* намира отражение и в рецензията от 1908 г. на писателя И. С. Андрейчин към друга драма на Чехов – *„Вуйчо Ваньо”*: „Това вече не е сатира – това е трагедията на всекидневния живот... Ние всеки ден минаваме покрай такива тъмни лица загубили живота си в заблуждение и осъзнаващи това твърде късно...”³⁶.

В отзивите на българските критици взаимовръзката между трагичното и комичното се налага като водеща оценка на художествения талант на писателя. Дори в недотам дълбока по своите съждения статия на Г. Палешев, според който разказите на писателя били лишени от разнообразие³⁷, се забелязва отзвукът от полученото широко

разпространение по онова време мнение за цялостната, вътрешно мотивирана авторовата позиция в творбите на Чехов.

Въпросът за хуманизма на Чехов също предизвиква противоречиви мнения. „Чехов е човеколюбец”, – категорично заявява Г. Т. Славомирски (псевдоним на литературния деец Г. К. Табаков) и допълва: „Това, обаче, не му пречи смело да разкрива всички отрицателни стремежи на човечеството, и руския народ в частност, да рисува всички ненужни, <...> „навъсени”, обидени и скърбящи човешки същества”³⁸. По този начин, излиза наяве още една страна на споровете около идейния свят на Чехов: „писател на тихата тъга – писател на светлата надежда”. В анализа си на естетиката на Чехов Д. Цветанов в споменатата по-горе статия от 1910 г.³⁹ прави интересна, макар и не докрай издържана съпоставка между Горки и Чехов. Той сякаш иска да „претегли” възгледите на двамата големи писатели на везните на времето, затвърждаващо и унищожавашо ценностите само по силата на логиката на обективния исторически ход на събитията: „Общото впечатление от произведенията на Горки е жизнерадостно, а от творбите на Чехов – тъжно, – пише Д. Цветанов. – Горки и Чехов си приличат по това, че и двамата тъгуват по една обща идея, по една стройна мисъл, обхващаща всички прояви на живота. Тъй като невероятният подем на обществените сили, появата на нови партии и излизането на сцената на демократически класи са изисквали търсене на нови формули и теоретически знамена, на които да са виждат нови потребности и идеи – Чехов и Максим Горки тъгуват по нещо общо, обобщаващо всички прояви на живота”⁴⁰. В същото време се набелязват посоките, в които ще тръгнат в своите изследвания българските критици: „...общото впечатление от творбите на Горки е жизнерадостно, а от творбите на Чехов – тъжно”. Д. Цветанов е изказал мисъл, подхваната от много критици, че Чехов, като изобличава и отрича света, в който живее, неговата пошлост и фалш, не предлага никакви нови хуманистични идеи. Не по-малко автори са твърдяли, че писателят предсказва необходимостта от ново обществено устройство. Дори Д. Цветанов не е бил докрай последователен в аргументацията на концепцията си на аполитичността на Чехов. Всичко това ни дава представата за сложната картина на възприемането на творчеството на Чехов в България. Г. Савич дори е изказал мисъл, че „при Чехов има от всичко по малко, и той може да харесва на всички, ...”⁴¹. Това твърдение свидетелства не толкова за аполитичността на писателя, колкото за многогранността и сложността на

художественото изкуство на Чехов, в което се пресичат много идеи и всяко обществено-идейно направление вижда в него нещо свое, близко само на него.

Принципиалното художествено откритие на Чехов – създаването на „негерой“ като нов социален тип – предизвика голямо оживление сред българската критика. Този проблем става ключов при изясняването на идеала на писателя. През 1904 г. Х. Ценов пише: „Чехов не се любува на онези хора, които описва, хората с гипсови маски, „в кальфи“, кукли с автоматични движения, без душа, той ги презира и, съжалявайки ги, мечтае за „светъл и прекрасен“ живот⁴². Критикът характеризира героите на Чехов така: „типове от всички слоеве на руското общество в различни пози и при различни обстоятелства; това са страниците от историческия албум на руския живот...“⁴³.

В дискусиата за определянето на Чеховия герой се е намесил големия български поет П. К. Яворов в рецензията си за пиесата „*Вуйчо Ваня*“ (1908). Като оценява това произведение на Чехов, П. К. Яворов подчертава онова, което, според него, недостига на неговите герои, – „човечността и вътрешната атмосфера“: „...Руския писател е искал да ни покаже своя герой след катастрофа, за да можем да видим, как той агонизира, как той прави отчаяни жестове, искайки да отмъсти, и как се примирява със своята съдба – соглашае се самого себя похоронить...“⁴⁴. Определяйки таланта на Чехов като силен предимно в „епически“ изразни средства, П. К. Яворов не приема драматичния метод на Чехов за изобразяването на героите: „Тези хора са толкова самотни в мислите си, толкова са отчуждени един от друг в чувствата си, – защо те не се разбягват кой накъдето му видят очите, а измъчват един друг...“ – недоумява поетът-критик⁴⁵. С. Кринчев през същата 1908 г. противопоставя на тази гледна точка своята представа за героите на Чехов – „необикновена простота и естественост“, с която те живеят и действат⁴⁶.

Активизираща се и опитите на българската критика да определи спецификата на художествения метод на писателя. „Поет-белетрист, романист и драматург“ – така е представен Чехов в предговора на К. Т. Митишев към първия том на събрани съчинения на писателя на български език. На свой ред Н. Н. (истинското име на автора не е установено) в цитираната по-горе статия от 1904 г. (*вж бел. 20*) откроява „тънка художественост и изящество, рядко срещана изразителност на образите“, а Г. Савич (*вж бел. 23*) определя метода на Чехов като „много сдържан“.

Анонимен сътрудник на вестник „*Нова Марица*” характеризира новаторството на Чехов-драматург в рецензията си от 1905 г. на „*Чайка*” като новаторството на писателя, който е „...скъсал окончателно със старите похвати на драматическото действие и е дал много по-съвършена форма; така че „*Чайка*” ще остане ценен паметник на изкуството, който ще украсява пътя и ще определя посоката на новото изкуство в страстното търсене на истината, в стремежа да се пречисти от всичко фалшиво, лъжливо и протиеестествено...”⁴⁷.

Виден български литературен историк професор Б. Пенев в рецензията си от 1906 г. за „*Чайка*”, представя автора като „голям реалист” и създател на съвременна драма и отбелязва основните черти на творческия му метод по следния начин: „ненадмината наблюдателност” и „лиричен порив”, „картинност” и „настроение”⁴⁸.

В посочената статия на С. Кринчев от 1908 года (*вж бел. 46*) за Чехов се казва: „Той ни омагьосва с тихи, минорни звуци, избягва кресливия тон, омайва ни със своето божествено *andante*, в което неудържимо ридае печалната душа на руснака”, очакващ да види някога „живот светъл, прекрасен”.

„Вишневата градина” се оценява от Д. Цветанов като „нещо средно между реализъм и съвременното изкуство” (*статия, посочена в бел. 27*). Освен символизма авторът подразбира под израза „съременно изкуство” и други новаторски течения от онова време.

Публиката от онази епоха се запознава не само с творчеството на Чехов, но и с неговите писма и с преводите му на трудовете на руските критици, които се появяват в българския периодичен печат. Широка известност получават отзивите на Горки за Чехов.

През 1907 г. излиза първата книга за писателя в серията „литературна критика” на библиотека „*Буревестник*”, издавана в Плевен, N 3 (очеркът „*А. П. Чехов и творчеството му*” на В. Лвов-Рогачовски, който по онова време е бил смятан за марксистки литературовед)⁴⁹. Една година след появяването на тази книга, отново в Плевен, в издателство „*Буревестник*” излиза брошурата „*Послеслов за А. П. Чехов*” от същия автор⁵⁰.

Схващането на критика, че без Чехов руската литература не би могла да има Горки, е било привлекателно за българското общество, тъй като първия руски пролетарски писател се е радвал на популярност сред прогресивната общественост в нашата страна. Показателно в това

отношение е писмото на група млади социалисти от град Пловдив на М. Горки от 10 май 1909 г., с характерен контекст от руски имена в това писмо: „Вие и подобните на Вас – навъсенят и демоничният Леонид Андреев и милият, симпатичен Чехов – сте формирали у нас онзи художествен усет, който сега е тъй ценен за нас”⁵¹.

За юбилеите на Чехов през 1910 и 1914 години са били организирани литературно-художествени вечери, четения, сбирки, тържества. Сред най-страстните почитатели на Чеховия гений в България са били младежите – ученици и студенти.

През 1912 г. се появява и първото критико-библиографско изследване на С. Чилингиров „Антон П. Чехов на български език”, в което се прави опит да се обхванат преводите на творбите на писателя преди 1907 г. включително, без да се смятат публикуваните за него материали във вестниците⁵². Тази студия е първа крачка към изучаването на историята на възприемането на Чехов в България.

II. III. Идеино осмисляне на творчеството на Чехов (1919-1944 г.)

През 1919-1923 г. в периодичния печат продължават да се появяват преводите на произведенията на Чехов. Хумористическото списание „Българан”, в което по онова време е сътрудничал виден пролетарски поет Х. Смирненски, прекрасен познавач на творчеството на Чехов, публикува по-голямата част от излезлите в България разкази на писателя. В друго хумористическо списание „Червен смях” (издание на Българската комунистическа партия) са публикували предимно онези произведения, в които Чеховият хумор е достигал висока изобличителна сила.

Излизат от печата и много отделни издания. През 1919 г. в популярна серия на универсалната библиотека „Хемус” са издадени „Избрани разкази”, „Дуел” и „Кащанка”. През 1920 г. излизат от печат „Мужици”, „Палата N 6”, сборниците „Ботуши”, „Владя”, „Припадък”, а през 1923 – „Дечурлига”, „Беглец”, „Трагик по неволя”, „Мечка” и др.

През 1923 г. в България се установява фашистка диктатура, която просъществувала до 1944 г. В сложна и напрегната обстановка е настъпила преоценка на възгледите върху творчеството на Чехов. За изострянето на борбата на мненията за Чехов като писател и човек, спомагат широко отбелязваните в България годишнини: 25 години (1929), 30 години (1934) и

35 години (1939) от смъртта на писателя и 75 години (1935) и 80 години (1940) от рождението му.

Интересът към Чехов не е прекъсвал и след установяването на фашистка диктатура, когато проникването на руска и особено на съветска литература е било ограничено. По онова време творбите на писателя се публикуват не в централната периодика, а в детски, женски, илюстрирани, хумористически вестници и списания. Няколко произведения на Чехов се появяват в библиотеката „*Мозайка от знаменити съвременни романи*”, известна с публикациите на забележителни произведения на западноевропейската литература: през 1926 г. – „*Степ*”, през 1930 – „*Скучна история*”, през 1941 – „*Драма на лов*” и „*Три години*”. Друга популярна по онова време библиотека – „*Всемирни романи*” – също преодолявайки неблагоприятния политически климат, издава „*Разказ на неизвестния човек*” (1931) и два тома на книгата „*Хуморески и сатира*” (1932).

Интерес към Чехов е проявил и провинциалния периодичен печат, предимно вестниците. Разказът „*Радост*” се е появил в „*Бургаски фар*” и „*Добруджански глас*” (1942), „*Единственото средство*” – в „*Старозагорско утро*” (1940), „*Магнетически сеанс*” – пак там (1942), „*Загадъчна натура*” – в „*Шуменско слово*” (1941), „*Тъща-адвокат*” – в „*Бургаски фар*” (1943), „*В пощенското отделение*” – в „*Разградски новини*” и във „*Варненски новини*” (и двата през 1932) и т.н.

В онези години, когато в страната все още е управлявал Български Земеделски народен съюз (1919-1923), на Чехов се е отделяло внимание във всички училищни христоматии – на Елин Пелин, на Ран Босилек и Х. Хаджиев (1920), на К. Карагюлев и С. И. Барутчийски (1921), на И. Дорев и Д. П. Койчев (1922). Тази традиция се е запазила и през годините на фашистка диктатура, макар и не в такива големи размери. На писателя е отделено място в христоматията на Т. Атанасов, И. Хаджов и А. Атанасов (1932) и в друга, съставена от българските поетеси Е. Багряна и Калина Малина (1933).

В критическата литература от 1919 до 1944 г. се изказват противоречащи едно на друго мнения за творчеството на Чехов. Някои автори са склонни да трактуват миогледа на писателя като жалостиво, снизходително, съчувстващо отношение към обикновения човек. Хуманизмът на Чехов по този начин се оказва скрит, подменен с версията за аполитичността на писателя. От друга страна се изказват резки

обвинения по адреса на героите на Чеховите пиеси относно недостатъчно „категоричната“ им защита на прогресивните, едва ли не революционни възгледи. Писателят Сирак Скитник приравнява героите на „*Три сестри*“, като „философстващи безидейници“, към „излишните хора“ на Русия⁵³. В отзива си за същата пиеса критикът В. Стефков напротив, смята, че „никакви произведения на друг чуждестранен писател не прилягат така на нашия български характер и бит, както тези на А. П. Чехов“⁵⁴. Поетът Гео Милев в статията си „*Александър Блок*“ пише, че авторът на „*Дванадесетте*“ е „еманацията на руската душа“ и името му стои редом с имената на А. С. Пушкин, Ф. М. Достоевски, Л. Н. Толстой, А. П. Чехов и др.⁵⁵

Името на Чехов попада в центъра на вниманието на литературната общественост през 1920 г. във връзката с гостуването на Московския Художествен театър в България. Актрисата А. Будевска, която е завършила театрално училище към Малий театър, в статията си „Московски Художествен театър при нас и Чехов“ пише за мирогледа на Чехов така, както по-рано никой от българските критици не е писал: „Личния успех на Чеховите герои още не ги прави напълно щастливи. Те искат щастие и за други – те искат и другите да пожелаят онова, което те самите желаят (Соня, Олга, Варя). Благоденствието не е тяхната съкровена мечта. Чеховия тип човек отива още по-далеч – той търси щастие за цялото човечество, – такъв е Трофимов, вечният студент <...> Героите на Чехов обичат да жертват себе си; това е руската душа, това е руският народ. Те винаги страдат заради другите, винаги изкупват чуждите грехове... Тази градина, която е давала такива „сочни, сладки“, вкусни вишни на целия свят, вишневата градина, гордостта на Русия, ще бъде изсечена...”. Изводът, който прави актрисата е: Чехов е пророк и оптимист. „Той вярва в победата, вярва, че на мястото на старата, изсечената вишнева градина, ще се появи нов живот, щастие за всички...”. Интересна в тази статия е съпоставката между Чехов и Достоевски: „Докато при Достоевски <...> в „Братята Карамазови“ всички се стремят да пият живота с пълни глътки и все пак си остават незадоволени, при Чехов героите не взимат нищо от живота <...> и все пак душата им е спокойна...”⁵⁶.

На мирогледа на писателя е посветена статията на критика И. Радославов, публикувана през 1929 г., в списание „*Хиперион*“, орган на българските символисти. Чехов, пише той, „...споделя съдбата на своето време и своето поколение”. В творчеството на писателя, смята критикът, се

отразяват такива качества на руската нация, като: „идеализъм, нежното и отзивчиво сърце”, властващи „над тъмните страсти и инстинкти”. Като поставя Чехов по „кристалната прозрачност на стила, изяществото на неговата фраза, богатството на речта му” по-високо от неговите съвременници Леонид Андреев, Максим Горки, той обаче не засяга идейния смисъл на творбите им⁵⁷.

През същата 1929 г. във вестник „*Лъч*” в статия, подписана с инициала П., авторът подчертава „необичайната психологическа и житейска истинност” в произведенията на Чехов⁵⁸. Друг сътрудник на вестника А. К. Г. (също неустановено лице) пише за спецификата на Чеховия реализъм: „Чехов е станал певец на средната класа на Русия <...> той е създал за нас една поразителна картина на епохата, предшестваща голямата революция... Чехов е реалист, но в творчеството му се усеща лирически полъх. Той по-скоро е лирикът-реалист”⁵⁹.

Литературния историк П. Динеков в статията си „*Чехов за Толстой*” във вестник „*Литературен глас*” през 1930 г. пише за обективността на писателя, правдивостта на произведенията на Чехов⁶⁰. Към него се присъединява сътрудник на списание „*Листопад*” – Р (неустановен автор): „Могъщ разказвач, лишен от всякаква маниерност и изкуственост, той <Чехов> е най-силен в малките разкази, хуморески и повести, които са истински бисери и благодарение на своята жизненост са безсмъртни, като творбите на Балзак и Достоевски...”⁶¹.

Пропагандист на руската класическа литература в България, самият руснак, Н. Белитц в статията си „Най-веселият и най-тъжният руски писател” (1939) обръща внимание на свойството на таланта на Чехов, което той нарича „двоен усет”, благодарение на което му се удава да покаже господството във всеки конкретен случай на „скръбното и тъжното” или „смешното и комичното”⁶².

Против обвиняващите Чехов в липсата на социалния идеал се е изказал анонимен сътрудник на варненския вестник „*Завой*”. В статията си, публикувана през 1940 г. във връзката със 80-тата годишнина от раждането на писателя, той пише: „Много вече е написано за неяснотата на Чеховата представа за бъдещето. Това е вярно. Но в тази неяснота не е имало равнодушие. Огромното уважение към бъдещето и – за руските условия, – към революционното бъдеще, го е карало да отхвърли всякакви фалшиви идеали, всякаква лъжа, всякаква евтино придобита програмност. Цялото си творчество той, всъщност, е подчинявал само на една задача: да

подготви човека към посрещането на това бъдеще. И в този стремеж на Чехов – да направи тази среща достойна, се състои смисъла на великото му безпокойство”⁶³.

С. Чукалов, прекрасен познавач на руския език, в статията си „Хуморът в руската литература” изобличава опитите на буржоазните литературоведи у нас да припишат на творчеството на Чехов чисто развлекателен характер⁶⁴. Той защитава идейността на главните произведения, която е била обект на разгорещени спорове между буржоазното и революционното течения в българската литературна критика.

В българския периодичен печат са били публикувани и отзивите на руски и съветски автори от онова време. Между първите трябва да посочим трудовете на М. Фьодоров, М. Г. Попруженко, Ю. И. Айхенвалд и др. Към втора група автори ние отнасяме критика И. Л. Алтман. През 1935 г. в редактирания от писателя Л. Стоянов вестник „Литературен преглед” се появява статията на Алтман „Чехов и съвременност”. В нея авторът влиза в полемика с българските критици, смятащи, че „Чеховите теории” са остарели. Като посочва интереса на съветските литературоведи към писателя, автора подчертава, че „Чехов е необходим не само за четене, за запознанство с миналото”, но че „той ни е нужен за борбата с остатъците от миналото”. Високо оценявайки разказа „*Мужици*” (изобличителната стихия на разказа той нарича общочовешка), И. Л. Алтман пише: „В продължение на цялата си дейност Чехов мисли като общественик. Той не е бил революционер, но е бил напредничав обществен деец, който с творчеството си е разкривал, а не прикривал гнойните язви на буржоазно-помещичия строй”⁶⁵.

Трябва да отбележим и първите опити на научния анализ на творчеството на Чехов. В това отношение е редно да споменем два труда. Първият от тях е „*Психологията на литературното творчество*” (1931) на българския литературен историк и фолклорист М. Арнаудов. В това фундаментално съчинение са отразени някои ценни наблюдения върху творческата работа на Чехов, особеностите на художествения му метод⁶⁶.

Огромен е приносът на П. М. Бицилли, преподавател по нова и най-нова история в Софийски университет. Той е посветил на творчеството на Чехов няколко изследвания. Първото от тях е излязло през 1936 г. Като разглежда в този си труд проблемите на руския език, П. Бицилли подлага на обстоен анализ повестта „*Смен*”. Следващите негови трудове са:

„Опит за стилистичен анализ на творчеството на Чехов” (1942), „Бележки за Чеховия „Разказ на неизвестния човек” (1947). Изследването „Проблемът за човека при Гогол” (1948) в значителна степен е изградено върху съпоставката между творчеството на Гогол и Чехов. Научните трудове на П. Бицилли са забележителен етап в изучаването на стила на писателя и неговата роля като „строител” на руската реч⁶⁷.

Въпреки интереса и към поетиката на писателя, и към идейното съдържание на творбите му, българската критика в онзи период като цяло още не е достигнала до цялостната представа за творчеството на Чехов и в още по-малка степен за приноса му към световната литература.

II. IV. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в. (1944-1984 г.)

Победата на социалистическата революция на 9 септември 1944 г. е била съпътствана от преобразувания в културния живот на страната. Създадена се е ситуация, в която и творчеството на Чехов е започнало да се оценява по нов начин.

Вече през първите години на този нов период ние не срещаме в българската критика твърденията за липсата на идейност у Чехов. Творчеството на Чехов се възприема като част от прогресивната руска литература. Така например, в статията на поета Д. И. Полянов „*Великата Октомврийска социалистическа революция и руската литература*”, публикувана в органа на Българската работническа партия (комунисти) през 1946 г., четем: „Революцията е имала Херцен и Белински, Чернишевски и Добролюбов, Плеханов и Ленин, а литературата – Пушкин и Лермонтов, Толстой и Тургенев, Некрасов и Салтиков-Шчедрин, Чехов и Горки”⁶⁸.

При преосмислянето на ролята на Чехов в руската литература българските критици са се обръщали към опита на съветското литературоведение. Книгите на В.В. Ермилов за Чехов, като започнем от първата („*А. П. Чехов. Творчески портрет*”, 1944; преведена на български език през 1947 г.), са оказали влияние върху българската наука за Чехов.

През 1947 г. започва да се издава 14-томното събрание на съчиненията на Чехов. То се осъществява под редакцията на Н. О.

Масалитинов и Р. Стоянов (преди 1949 г. – в известното издателство „Хемус“, след това – в издателството „Наука и изкуство“)⁶⁹. Като преводачи са били поканени най-известните български писатели: Р. Стоянов, К. Константинов, Х. Радевски, А. Каралийчев, А. Далчев и др. Първия том е започвал със статиите на В. В. Ермилов („*Чехов и наше време*“) и П. Динеков („*А. П. Чехов. Биографически очерк*“). В многобройните отзиви се е отбелязвало високото качество на преводите и подбора на Чеховите творби⁷⁰.

В разглеждания период се появяват и масовите тиражи на изданията на произведенията на Чехов. Инициативата поема основаната отново, след 9 септември 1944 г., библиотека „*Нова драма*“. През 1945 г. тя издава „*Вуйчо Ваню*“ и „*Вишневата градина*“. През следващата година издателството „Хемус“ публикува сбирката „*Разкази*“ (превод на Т. Харманджиев), предназначена за учаща се младеж. През 1947 г. в Пловдив (в библиотеката „*Народна сцена*“) излиза „*Сборник от едноактни пиеси*“ (превод на артиста П. Атанасов). В сборника са включени, освен известните водевили на Чехов, инсценировките на разказите „*Подофицерът Пришибеев*“, „*Хирургия*“, „*Вещица*“. По същото време са започнали да се появяват и първите богато илюстрирани издания на Чехов: „*Кацанка*“ (превод на В. Павурджиев, илюстрации на Г. Николски) в тираж от 10000 екземпляра; „*Беглец*“ (превод на А. Иванова, илюстрации на М. Бехар) в тираж от 8000 екземпляра; „*Разкази*“ (превод на Р. Стоянов, А. Каралийчев, А. Далчев и Х. Радевски) в тираж от 5000 екземпляра и др. През 1958 г. излиза сборникът „*Ванка. Разкази*“ (превод на Н. Тодоров) в изданието на масова библиотека „*Пчелица*“ за ученици. После се появяват отделни издания на Чеховите творби: „*Ионич*“ (превод на П. Велков) в издателството „Народна култура“ и пиеса „*Без заглавие*“ (превод на П. Горянски) в популярна поредица „*Библиотека за ученика*“ (1960); пиесата „*Вишнева градина*“ (литографско издание, 1965) и отново пиесата „*Без заглавие*“, този път озаглавена „*Този безумец Платонов*“ (ротаторно издание, 1966) и т. п.

През 70-те години излизат преводите на значими творби на Чехов, направени от съветските събрани съчинения на писателя: „*Три години. Повести*“ (превод на Х. Влахов) през 1976 г. в библиотеката „*Панорама*“ на издателството „Народна култура“ и книгата „*Степ. Повести*“ (превод на А. Далчев), излязла през 1979 г. в същото издателство. Пак тогава се появяват и книгите: „*Антон Чехов и Максим Горки. Писма*“ (превод на

М. Драгостинова по съветското издание „*А. П. Чехов. Кореспонденция, статии и изказвания*”. М., 1951) в библиотеката „Панорама” на издателството „Народна култура” (1974); „*Размисли*”, подбрани под това заглавие от И. Цветков текстове на Чехов от съветските Пълни събрани съчинения и писма в 20 тома (т. 11 и 20); „*А. П. Чехов в спомените на съвременниците*”. М., 1952, превод на Н. Антонов и М. Минаева, в издателството „Народна култура” (1975); „*Спомените за Чехов. Сборник*” (съставен от А. Лазарова, превод на А. Назарова и М. Минаева въз основата на същото руско издание: „*А.П. Чехов в спомените на съвременниците*”. М., 1952) в библиотеката „Панорама” на издателството „Народна култура” (1977); „*Островът Сахалин*” (превод на В. Манчева) във варненското издателство „Г. Бакалов” (1979).

Широко се практикува също издаването на избрани съчинения на Чехов. Така, например, „*Избрани разкази*” (съставителят е А. Далчев) излизат през 1955 г. за учениците (през 1959 г. те излизат като второ издание под заглавието „*Дечурлига*”). „*Човек в калъф. Избрани разкази и повести*” (с илюстрации на Кукриникси) се появяват през 1960 г. в издателството „Народна култура”. През 1960 г. същото издателство в поредицата „*Библиотека за ученика*” отпечатва „*Избрани разкази*” (съставителят е С. Русакиева; 2. изд. 1963; 3. изд. 1965).

Особено се открояват по своите качество, обем и състав „*Избрани произведения*” в 6 тома (издателство „Народна култура”), 1969-1970 (преводите са на Л. Минкова, Ж. Купенова, Р. Стоянов, Х. Радевски, К. Койчева, А. Каралийчев, Н. Годоров, И. Владова, А. Далчев, Н. Чакарлиева, Л. Ацева, Х. Влахов, В. Райчев, И. Цветков, М. Блажева, К. Константинов и С. Минков).

Освен това солидно издание, при широкия читател идват нови сборници: „*Годеницата. Разкази*” (съставителят е Л. Кирова) – „Профиздат”, 1973 г. (в серията „*Библиотека за работника*”), „*Избрани произведения. Разкази и повести. Пиеси*” (в серията „*Световна класика за деца и юноши*”) на издателството „Отечество” и първият сборник, съставен от преводите от текстовете на руското 30-томно академично издание (М., 1974-1983). – „*Разкази и повести*” (1981, издателство „Народна култура”). Преводачите на тези издания са споменатите по-горе автори. Важна роля в популяризирането на писателя играят също така христоматиите и учебниците за училищата.

Нова оценка на творчеството на Чехов след 9 септември 1944 г. е дал поетът Х. Радевски на 2 февруари 1945 г. във вестника „Литературен фронт” в критична статия, в която той твърди, че Чехов в края на живота си е стигнал до мисълта за революционно преобразуване на света⁷¹. Мислите на Чехов за преобразуващата сила на труда, представляващи особена ценност за новото общество, се освещават във всекидневниците „Работническо дело”, „Отечествен фронт”, „Народна младеж”, „Литературен фронт” и др. За идейната близост на Чехов-хуманист към хората на социалистическата епоха по онова време са писали критиците Ц. Минков, Н. Дончев, М. Николов, които са се основавали предимно на трудовете на В. Ермилов⁷². Собствени възгледи за Чехов-драматург са изказали тогава литературния критик С. Каролев и театроведът П. Пенев⁷³.

1954 година се е оказала особено важна за развитието на българската чеховиана. Виенската сесия на Световният съвет на мира през тази година е взела решение за отбелязването във всички страни по света на 50-тата годишнина от смъртта на писателя. По време на научната сесия, посветена на юбилея на Чехов (София) на 30 май доклади са изнесли Д. Б. Митов („Антон Павлович Чехов”), С. Каракостов („Чехов на българската сцена”), Н. О. Масалитинов („Чехов в моята работа”), Л. Тенев („Какво ново е дал Чехов на актьорите”) и М. Цончева („Чехов и руските художници”). Едновременно из цялата страна се провеждат събрания, беседи, литературни четения, посветени на живота и творческия път на писателя. На 24 юни в столицата на България Национален комитет за защита на мира провежда тържествено юбилейно събрание. Вестник „Литературен фронт” отбелязва годишнината със специален юбилеен брой, излязъл на 15 юли 1954 г. Своите мисли за личността и творчеството на руския творец споделят най-големите представители на българската литература: Е. Станев („Нашият учител”), А. Каралийчев („Живи и неповторими образи”), О. Василев („Вестителят на идващата истина”), И. Волен („Служение на човека”) и др. В навечерието на юбилея в печата се появяват обширни статии на писателите М. Марчевски, К. Зидаров, Г. Караславов, С. Северняк и др.

През юбилейната година се появява и споменатата по-горе книга на Т. Боров „Чехов и България” с приложения към нея библиографски материали – трудът, оказал неограничена услуга на всички, които след това са се обръщали към изучаването на творчеството на писателя. Този труд е предхождан от други изследвания на автора за проникването на Чеховото

творчество в нашата страна⁷⁴. Т. Боров е продължил своите търсения и след излизането на посочения труд.

След 1954 година българската чеховиана се развива още по-интензивно. През 1957 г. се появява изследването на П. Русев „Творчеството на Чехов и Горки – школа на реализма и майсторството за Елин Пелин”⁷⁵. През същата година излиза и труда на П. Зарев „*Стил и художественост*”, където се анализират стилистичните особености на разказите на Чехов⁷⁶.

Още по-силен тласък към изучаването на творчеството на Чехов е дала 1960 година (100-годишнината от рождението на писателя). За отбелязването на този юбилей е сформиран Национален комитет, в който са влезли най-видните дейци на културата, познавачи на руската и съветската литература (председател Ц. Драгойчева). В София е била проведена юбилейна научна сесия с доклади и съобщения на Г. Караславов („*Чехов – велик демократ и новатор*”), Л. Стоянов („*А. П. Чехов – класикът на руската литература*”), Н. О. Масалитинов („*А. П. Чехов – предвестник на бурята*”), В. Велчева („*Чехов и българската литература*”), С. Каракостов („*Драматургията на Чехов на българската сцена*”), Г. Тагамлицка („*Драматургията на Чехов – език и образи*”) и П. Русев („*Творчеството на Чехов – школа на реализма и майсторството за Елин Пелин*”). Материалите на научната сесия са били издадени в юбилеен Чеховски сборник – първият голям принос на българските автори в изучаването на творчеството на Чехов и въздействието му върху българската култура⁷⁷.

През 1960 г. в печата са се изказали и други писатели и критици: С. Русакиев, Г. Германов, К. Зидаров, Е. Манов, Т. Жечев и др. В труда на В. Мавродиев за постановките на чеховите пиеси на българската сцена особено внимание е отделено на първите преводи на творбите на Чехов на български език⁷⁸.

През 1960 г. се правят първите опити на статистическия анализ на преводите на творбите на Чехов в България⁷⁹. Множество статии и материали в централния и местния печат, няколко препоръчителни библиографски помагала, подготвени от библиотеките в градовете Русе, Габрово, Плевен и др. – всичко това свидетелства за изключителен интерес към творчеството на писателя.

Изследванията от 1960-1970-те г. са посветени предимно на общественото значение на произведенията на писателя. Появяват се също

така статии за мястото на Чеховото творчество в руската литература. Най-голямо внимание се отделя на изобличителната стихия в творчеството на писателя, която българската критика свързва с развитието на бъдещето революционно-критическо направление в руската литература.

Изследванията на българските автори засягат и частните проблеми на творчеството на Чехов. Г. Тагамлицка чрез анализа на речевата характеристика на персонажите в пиесите определя, в частност, специфика на образите в „Чайка“⁸⁰. А. Ратиев изучава връзките между възгледите на Чеховите герои и изказванията на писателя в дневниците и писма за установяване на прототипите на тези герои⁸¹. Т. Жечев засяга психологическите аспекти на личността на Чехов⁸². И. Васева се занимава с особеностите на езика на писателя.⁸³ Р. Кърпачева в труда си „Развитието и постиженията на съветското чеховедение“⁸⁴ установява основните етапи в изучаването на Чехов в СССР⁸⁴.

Сред другите проблеми, разгледани в статиите на българските изследователи в края на 1970-те – началото на 1980-те години, са комичното и ироничното у Чехов; художествена ситуация в разказите му; съпоставката между пиесите на Чехов и П. К. Яворов; езика на отделните творби.⁸⁵

Анализа на спецификата на художествения метод на Чехов има теоретично значение в много от случаите. В този аспект е много интересен труда на И. Сарандев за функцията на детайлите в литературното творчество (където става дума и за Чехов)⁸⁶. Н. Антонов се заема с неизследваната досега област както в българското, така и в съветското чеховедение – психография на художественото мислене на Чехов (върху материала на ръкописите на разказа „*Булка*“); това изследване представлява интерес за изучаването на творческия процес не само на Чехов⁸⁷.

По време на юбилейната научна конференция на българските русисти посветена на темата „*Постиганията на съветската русистика за 60 години*“, през декември 1982 г.⁸⁸ С. Велкова е изнесла доклад „*За поетиката на разказите на Чехов*“, в който се е спряла върху значението на Чеховата тема за литературознанието на България. През следващата година С. Велкова посвещава специално монографско изследване на феномена на Чеховия разказ⁸⁹.

През 1982 г. излиза монографията на С. Пръвчанова „*Обичам те – и повече нищо*“, където авторката свързва творческата история на „*Дамата*

с кученцето” с взаимоотношенията между Чехов и О. Л. Книпер⁹⁰. В българската чеховиана на 80-те години все по-голямо внимание се е отделяло на въздействието на Чехов върху творчеството на писателите от нашата страна. Задълбочен интерес към тази тема свидетелства за зрелостта на българското чеховедение. Във връзка с това трябва да споменем изследванията на Е. Алексиева за влиянието на поетиката на Чехов върху ранните разкази на Е. Станев⁹¹, а също така на Р. Кърпачева-Даскалова за значението на драматургията му за формирането на българската драма върху примерите от творчеството на П. Ю. Тодоров⁹² и П. К. Яворов⁹³.

Определен интерес представляват също така и трудовете, в които се правят съпоставки между творчеството на Чехов и западноевропейска литература.

Появата на сериозни изследвания за Чехов помага на българския читател да се доближи до проблемите на творчеството на любимия писател. Можем уверено да кажем, че образът на Чехов като човек и художник трайно е навлязъл в българската култура.⁹⁴

Бележки и литература

¹ **Боров, Т.** Чехов и България. За 50-годишнината от смъртта на А. П. Чехов / Ред. П. Динеков ; С предг. от В. Катаев. София : Наука и изкуство, 1955. 258 с.

На с. 95-257: Чехов на български. Библиогр. материали, събрани и обработени от Цв. П. Арсова под ред. на Т. Боров.

Вж рец.: Велчев, В. Тодор Боров. Чехов и България. София : Наука и изкуство, 1955. 258 с. // *Език и литература*, 1956, N 3, с. 246-250.

² *Вж: Чилингиров, С.* Антон П. Чехов на български. Библиографична студия. // *Сборник* в чест на професор Л. Милетич по случай 25-годишната му книжовна дейност (1886-1911) от учениците му. София, 1912, с. 380-390; **Василев, С. П.** Чехов на български. // *Литературен фронт*, 1949, N 2, 15 септ. и др.

³ **Боров, Т.** Чехов и България, с. 29. – *Вж бел. 1.*

⁴ *Библиотека Свети Климент.* 1889/1890. Т. II, N 7-12, с. 198-204. – Разказът е преведен веднага след излизането му на рус. ез. (1887).

⁵ *Мечка.* Комедия в едно действие. Русе : Нено Рачиков, 1889.

⁶ *Балкански вест.* Год. 1, 1901, N I, 14 май.

⁷ *Задружен труд.* Год III, 1904, N 1, с. 77-80.

⁸ *Учителска мисъл.* Год. II, 1904, N 2, с. 28-30.

⁹ *Общо дело.* Год. IV, 1904, N 9, с. 719-720.

¹⁰ *Летописи.* Год. V, 1904, N 6, с. 129-130.

¹¹ *Българска сбирка.* Год. XI, 1904, N 7, с. 401-402.

¹² *Пак там*, с. 440-455. – Вероятно се има предвид статията на В. М. Дорошевич „А. П. Чехов” (*Русское слово*, 1904, 8 юля).

¹³ *Пак там*, с. 445-446.

¹⁴ Съчинения на А. П. Чехов / Прев. К. Т. Митишев под ред. на А. Карима. Т. I-VI. Тутракан, 1904-1911. – Аналитичното описание *вж в: Боров, Т.* Чехов и България, с. 97-99. – *Вж бел. 1.*

- ¹⁵ **Чилингиров**, С. Цит. съч., с. 385. – *Вж бел. 2.*
- ¹⁶ *Демократически преглед*. Год. III, 1905, N 10, с. 233.
- ¹⁷ *Ден*. Год. II, 1905, N 545, 4 юли, с. 1.
- ¹⁸ *Българска сбирка*. Год. XI, 1904, N 9, с. 591.
- ¹⁹ *Ново време*. Год. VIII, 1904, N 10, с. 878-881; *Право дело*. Год. VIII, 1905, N 8, с. 543-545.
- ²⁰ **И.** Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Просвета*. Год. VI, 1904, N 1, с. 44; **Н. Н.** Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Демократически преглед*. Год. II, 1904, N 18, с. 427; **Нemus.** Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Обзор*. Год. I, 1904, N 1, с. 14; **Р.** Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Пролетна заря*. Год. I, 1904, N 2, с. 126; **Миндов**, Г. А. А. П. Чехов. Съчинения. Т. III... // *Начало*. Год. I, Т. II, 1909, N 2, с. 157-160; *Пак там*, N 5-6, с. 401-403; **Карима**, А. Предизвикани редове. // *Пак там*, N 3-4, с. 286-287. и др.
- ²¹ Съчинения на А. П. Чехов. Т. I, с. X-XI.
- ²² *Ново време*. Год. VIII, 1904, N 10, с. 878-881.
- ²³ *Книгописец*. Год. I, 1904, N 6-8, с. 134.
- ²⁴ *Ден*. Год. II, 1905, N 545, 4 юли, с. 1.
- ²⁵ *Демократически преглед*. Год. IX, 1911, N 5, с. 651.
- ²⁶ Съчинения на А. П. **Чехов**. Т. I, с. VII-IX.
- ²⁷ *Демократически преглед*. Год. VIII, 1910, N 3, с. 276-284.
- ²⁸ *Ново време*. Год. VIII, 1904, N 10, с. 878-881.
- ²⁹ *Книгописец*. Год. I, 1904, N 6-8, с. 131.
- ³⁰ *Пак там*, с. 134.
- ³¹ *Пак там*, с. 138.
- ³² *Демократически преглед*. Год. III, 1905, N 10, с. 233.
- ³³ *Мисъл*. Год XV, 1905, N 3-4, с. 235-237.

³⁴ *Просвета*. Год. IV, 1905, N 1, с. 26.

³⁵ *Право дело*. Год. VIII, 1905, N 8, с. 543, 544.

³⁶ *Свобода*. Год. V, 1908, N 404, 13 ноември, с. 2, 3.

³⁷ *Картинна галерия*. Год. IV, 1908, N 4, с. 58.

³⁸ *Родина*. Год. XI, 1909, N 2-3, с. 23-28.

³⁹ *Демократически преглед*. Год. VIII, 1910, N 3, с. 278.

⁴⁰ *Пак там*, с. 283-284.

⁴¹ *Книгописец*. Год. I, 1904, N 6-8, с. 139.

⁴² *Ново време*. Год. VIII, 1904, N 10, с. 880.

⁴³ *Пак там*, с. 879.

⁴⁴ *Демократически преглед*. Год. VI, 1908, N 4, с. 449.

⁴⁵ *Пак там*, с. 452.

⁴⁶ **Демократически преглед**. Год VI, 1908, N 10, с. 1156-1157.

⁴⁷ *Нова Марица*. Год. I, 1905, N 41, 4 декември.

⁴⁸ *Ново общество*. Год. I, 1906, N 6, с. 567-571.

⁴⁹ **Лъвов-Рогачевски, В. А. П.** Чехов и неговото творчество с предговор от автора към българското издание / Прев. от ориг. П. Савова. Плевен, 1907. – Рус. изд.: **Лъвов-Рогачевский, В.** Бездорожье (А. П. Чехов и его творчество). // *Лъвов-Рогачевский, В.* Борба за жизнь. Пб., 1907, с. 3-99.

⁵⁰ **Лъвов-Рогачевски, В.** Послесловие за А. П. Чехов / Прев. Я. С. Хлеббаров. Плевен, 1908. 21 с.

⁵¹ *Вж публ. на цит. писмо: Велчев, В.* Максим Горки в България. Към българско-съветските литературни връзки. // *Език и литература*, 1958, N 3, с. 213-216.

⁵² **Чилингиров, С.** Цит. съч. – *Вж бел. 2.*

⁵³ *Везни*. Год. I, 1919, N 12, с. 351-355.

⁵⁴ *Комедия*. Год I, 1920, N 10, с. 4.

⁵⁵ *Везни*. Год. III, 1921, N 1, с. 1.

⁵⁶ **Будевска-Ганчева**, А. Московският художествен театър у нас и Чехов. // *Листопад*. Год. III, 1921, N 1, с. 15-20. – *Същото вж и в кн.*: Адриана **Будевска**. София, 1958, с. 126-130.

⁵⁷ *Хиперион*. Год. VIII, 1929, N 7, с. 313-324; *Същото*: Юг (Пловдив). Год. XII, 1929, N 3226, 4 окт.; *Лъч*. Год. I, 1929, N 256, 16 окт.

⁵⁸ *Лъч*. Год. I, 1929, N 180, 17 юли.

⁵⁹ *Пак там*, 1929, N 186, 23 юли.

⁶⁰ *Литературен глас*. Год. III, 1930, N 92, 6 дек., с. 7.

⁶¹ *Листопад*. Год. XII, 1931, N 7-8, с. 206.

⁶² *Българска реч*. Год. XIII. 1938-1939, N 4-5, с. 139-144.

⁶³ *Завой* (Варна). Год I, 1940, N 21, февр., с. 3-4.

⁶⁴ *Народна просвета*. Год. III, 1941, N 5-6, с. 133-137.

⁶⁵ *Литературен преглед*. Год. I, 1935, N 24, 20 февр.

⁶⁶ **Арnaudов**, М. Психология на литературното творчество. София, 1931, с. 70, 80, 83, 103, 165, 195, 432. – *Вж също и 2 изд.* 1965.

⁶⁷ *Вж*: **Бицилли**, П. К вопросу о характере русского языкового и литературного развития в новое время. // *Год.* Соф. унив. Ист.-филолог. фак. 1936, Т. XXXII, N 5 (о „Степи” – с. 43-46); **Бицилли**, П. Творчество Чехова. Опыт стилистического анализа. // *Пак там*, 1942, Т. XXXVIII, N 6, с. 1-138; **Бицилли**, П. Заметки о чеховском „Рассказе неизвестного человека”. // *Пак там*, 1947/1948, Т. XLIV, N 6, с. 1-13; **Бицилли**, П. Проблема человека у Гоголя. // *Пак там*, Т. XLIV, N 4, с. 1-32. – Все работы Бицилли о Чехове, включая вышедшие из печати в следующий период общественно-литературной жизни Болгарии, подготовлены им еще до 1944 г., потому и упоминаются в этой части настоящего обзора.

⁶⁸ *Работническо дело*, 1946, N 259, 7 ноември. – Същото вж и в: **Полянов**, Д. Събрани съчинения. В 6 т. Т. 5. София, 1961, с. 297.

⁶⁹ **Чехов**, А. П. Събрани съчинения / Под ред. на Н. О. Масалитинов и Р. Стоянов. Т. I-XIV. София, 1947-1950. – *Вж и аналитичното описание*: **Боров**, Т. Чехов и България, с. 99-102. – *Вж бел.* 1.

⁷⁰ **Василев**, С. П. Чехов на български. // *Литературен фронт*, 1949, N 2, 15 септември; **Недялков**, Хр. Съчинения... // *Български червен кръст*, 1947, N 10, с. 21; Литературные заметки. // *Дружба*, 1947, N 59; **Боршуков**, Г. Нужни са нови издания на класиците на руската художествена литература. // *Отечествен фронт*, 1953, N 2873, 27 ноември, с. 3. и др.

⁷¹ *Литературен фронт*, 1945, N 17, 2 февр., с. 2.

⁷² **Ермилов**, В. А. П. Чехов. Творчески портрет / Прев. от рус. Ив. Руж. София, 1947 (рец.: **Угрин**, Д. С. Една забележителна книга за Чехов. // *Земеделско знаме*, 1948, N 451, 2 март); **Ермилов**, В. Някои въпроси на теорията на съветската драматургия. За гоголевската традиция. // *Насъщни задачи на съветската литература. Сборник литературно-критически статии*. София, 1953, с. 126-162. – От съветските работи на бълг. ез. се появява също кн.: **Смолкин**, Д. М. За художественото майсторство на Чехов. // *Език и литература*, 1954, N 4, с. 244-259. и др.

⁷³ *Театър*, 1951, N 1, с. 11-16; Септември, 1952, N 12, с. 124-136.

⁷⁴ *Вж: Септември*, 1954, N 7, с. 140-161.

⁷⁵ *Вж: Родна реч*, 1959, N 10, с. 17-21; *Славяни*, 1960, N 1, с. 11-14. и др.

⁷⁶ *Изв. Инст. за бълг. литература*, 1957, N 5, с. 169-250.

⁷⁷ *Вж: Антон Павлович Чехов*. 1860-1960. Сборник по случай стогодишнината от рождението на писателя. София, 1961.

⁷⁸ *Театър*, 1960, N 1, с. 32-40.

⁷⁹ *Вж: Бошнаков*, Д. К. Чехов в България. // *Литературен фронт*, 1960, N 4, 28 ян. – 3 февр., с. 2.

⁸⁰ **Тагамлицка**, Г. Образи и езикова характеристика в пиесата на Чехов „Чайка”. // *Год. Висш. инст. за театрално изкуство*, 1961, Т. 5, с. 75-157.

⁸¹ **Ратиев, А.** Към въпроса за някои прототипи в Чеховото творчество. // *Език и литература*, 1964, N 1, с. 80-82.

⁸² **Жечев, Т. А. П.** Чехов или за величието и нищожеството на здравия смисъл. // *Жечев, Т. Идеи на прозата*. София, 1967, с. 99-127.

⁸³ **Васева, И.** Стилистическите функции однородных членов предложения в языке А. П. Чехова и М. Шолохова. // *Год. Соф. унив. Фак. по славянски филологии*, 1972. 66, N 1, с. 333-429.

⁸⁴ **Кърпачева, Р.** Проблема комического в драматургии А. П. Чехова („Дядя Ваня“). // *Българская русистика*, 1974, N 4, с. 13-16; **Кърпачева, Р. А. П.** Чехов – създател на нова драматургична форма. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“*, 10, 1974, N 1, с. 163-488; **Кърпачева, Р.** Своеобразие последней пьесы Чехова „Вишневый сад“. // *Българская русистика*, 1980, N 2, с. 13-20; **Кърпачева-Даскалова, Р.** Развитие и постижение на съветското чеховедение. // *Октомври и съвременността. Доклади от юбилейната научна сесия, 25.X.1977*. В. Търново, 1978, с. 261-267.

Срв. с тр. на авт. – първата дис., защитена в България по Чехов:
Кърпачева, Р. Проблемът за комичното в драматургията на А. П. Чехов : дис. ... „канд. на науките“ / Радка Иванова Кърпачева-Даскалова. – В. Търново : [Р. Кърпачева], 1976. – 206 л. + 1 автореферат 27 с.

⁸⁵ **Дамянова, Д. О.** О комическом как эстетической категории и о некоторых особенностях комического у Чехова. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“*. 13, 1978, N 1, с. 205-240; **Дамянова-Долмова, Д.** Об ироническом повествовании в раннем творчестве А. П. Чехова. // *Българская русистика*, 1978, N 3, с. 60-67; **Велкова, С.** О художественной ситуации в рассказах А. П. Чехова. // *Българская русистика*, 1982, N 3, с. 11-15; **Русев, П.** Драмите на А. Чехов и драматургът П. Яворов. // *Год. Висш. инст. за театрално изкуство*, 14, 1974, с. 1-35; **Попов, К. Г.** Язык и стиль рассказа „Унтер Пришибеев“ А. П. Чехова. // *Българская русистика*, 1980, N 5, с. 59-60.

⁸⁶ **Сарандев, И.** Художественият детайл (в литературното творчество). // *Септември*, 1966, N 12, с. 204-221.

⁸⁷ **Антонов, Н. И.** Особености на въвеждащата фраза и няком въпроси на майсторството. (Наблюдения над ръкописа на „Годеница“ от Чехов). // *Антонов, Н. И. Творческият процес в литературата. (Литературното творчество като художествено мислене)*. София, 1974, с. 427-439.

⁸⁸ **Вж: Гюверджилиева, О.** Съветската русистика през погледа на българските учени. // *Руски и западни езици*, 1983, N 3, с. 71-73.

⁸⁹ **Велкова**, С. Ц. Разказът в творчеството на А. П. Чехов. София : Нар. просвета, 1983.

⁹⁰ **Пръвчанов**, С. Обичам те – и нищо повече. Етюд върху два сюжета. София : Народна младеж, 1982, с. 120 с.

⁹¹ **Алексиева**, Е. Поетиката на Чехов и ранните разкази на Емилиян Станев. // *Литературна мисъл*, 1983, N 8, с. 40-52.

⁹² **Кырпачева-Даскалова**, Р. А. П. Чехов и драматургия П. Ю. Тодорова. // *Българская русистика*, 1984, N 2, с. 15-23.

⁹³ **Кырпачева-Даскалова**, Р. А. П. Чехов и българската драматургия. Чехов и Яворов. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий“*, 19, 1984, N 1, с. 41-67.

⁹⁴ *Вж:* **Илиев**, В. Чехов и Лесинг. // *Руски и западни езици*, 1983, N 2, с. 16-20; **Игов**, С. Драматургът Чехов и световната драма. // *Сравнително литературознание*, 1983, N 4, с. 107-109.

II. V. ИЗВОДИ по II. Глава

II. V. I. Системното изучаване на творчеството и личността на А. П. Чехов в България – на неговите преводи и литературна критика, появяващи се в нашата страна и в чужбина (в Русия) под авторството на български автори – е осигурено от библиографските и историографските изследвания на проф. Тодор Боров (1955) и проф. Александра Куманова (1984) за период от повече от сто години (1880-1984).

II. V. II. Забележително е, че българската четяща публика се запознава с творчеството на А. П. Чехов първоначално в оригинал, но не закъсняват и първите преводи на български език на руския писател, приживено признат едновременно и за класик на руската художествена литература, и за най-яркия модерен новатор на изящната словесност. Първите преводи на български език на А. П. Чехов принадлежат на един от най-лиричните български поети Пенчо Славейков (1880-1904).

II. V. III. Истинска полемика отваря творчеството на Чехов в българската преса, предизвикана от смъртта на писателя, като в тази полемика всеки от присъединяващите се към нея застъпва позиции, близки до неговия натюрел, които намират родство в полифонично-лиричния настрой на творчеството на А. П. Чехов (1904-1910). Тук следва да бъдат изтъкнати публицистът Немил-Недраг (псевдоним на Х. Герчев), преводачът К. Т. Митишев.

II. V. IV. Характерно за периода 1904-1910 г. е появата на изобилие от нови преводи на творбите на Чехов в българските периодични издания: „Женски труд” с редактор В. Благоева; „Пряпорец” – орган на Демократическата партия; „Обзор”, който се издава в град Шумен и др. Чехов е превеждан от списание „Пробуда”, през 1905 г., което излиза в град Габрово под редакцията на поета и деец на Народния земеделски съюз П. Церковски (псевдоним на Ц. Г. Бакалов) и публициста С. С. Руневски, а също и в хумористичното списание „Българан”, „Църковен вестник” и др.

II. V. V. Едновременно с описвания интерес към творчеството на руския писател следва да бъде по-специално изтъкнато публикуването на Чехов и от популярното издание *„Вечеринки и утра“*, през 1906 г., издавано от И. Ст. Андрейчин, информационен вестник *„Утро“* и т. н.

II. V. VI. Появяват се и книги, посветени на творчеството на Чехов – през 1912 г. излиза отделна книга в популярната серия *„Нова библиотека“*, издавана от социалиста Г. Бакалов; излиза и 2-рото издание на *„Дамата с кученцето“* и *„Мечти“*. През 1913 г. в Разград е публикуван водевилът *„Мечка“*, през 1916 г. в Пловдив излизат в отделни издания *„Аптекаарката“* и *„Из записките на един избухлив човек“*, през 1917 г. се появява на бял свят сборникът от разкази на Чехов в многотиражна серия *„Походна войнишка библиотека“*, а през 1918 г. в София – и еднотомник с разкази на руския писател.

II. V. VII. Линията на преводите на А. П. Чехов на български език продължава да се развива от професионални литератори. Освен познатите ни имена: Г. Бакалов, К. Т. Митишев и Х. Герчев – ще споменем и писателя С. Кринчев и артиста А. И. Кирчев. Двете събрания на съчиненията на Чехов представляват енциклопедии на преводите и преводачите на писателя на български език.

II. V. VIII. Идейното осмисляне на творчеството на Чехов пада основно върху периода 1919-1944 г. на фона на продължаващата по това време вълна от появявата на преводите на произведенията на писателя в периодичния печат. Характерно е, че не само централният, но и регионалният периодичен печат проявяват засилен интерес към творчеството и личността на Чехов.

II. V. IX. Името на Чехов попада в центъра на вниманието на литературната общественост през 1920 г. във връзката с гостуването на Московския Художествен театър в България. Особена ценност в този план представляват многократно фиксираните в печата възгледи за Чехов на актрисата А. Будевска. На миросгледа на писателя е посветена статията на критика И. Радославов, публикувана през 1929 г.

II. V. X. В българския периодичен печат са били публикувани и отзивите на руски и съветски автори от онова време. Между първите трябва да посочим трудовете на М. Фьодоров, М. Г. Попруженко, Ю. И. Айхенвалд и др.

II. V. XI. Първите опити на научен анализ на творчеството на Чехов принадлежат на българския литературен историк и фолклорист М. Арнаудов – „Психологията на литературното творчество” (1931). В това фундаментално съчинение са отразени някои ценни наблюдения върху творческата работа на Чехов, както и особеностите на художествения му метод.

II. V. XII. Огромна е приносът на П. М. Бицилли, преподавател по нова и най-нова история в Софийски университет. Той е посветил на творчеството на Чехов няколко изследвания. Първото от тях е излязло свързано с Чехов (1936). Като разглежда в този си труд проблемите на руския език, П. Бицилли подлага на обстоен анализ повестта на Чехов „Степ”. Следващите негови трудове са: „Опит за стилистичен анализ на творчеството на Чехов” (1942), „Бележки за Чеховия „Разказ на неизвестния човек” (1947). Изследването „Проблемът за човека при Гогол” (1948) в значителна степен е изградено върху съпоставката между творчеството на Гогол и Чехов.

II. V. XIII. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в. (1944-1984) се изучават предично в социален контекст – като картини на обществото в Русия.

III. ГЛАВА.
СТРУКТУРИРАНЕ НА БИБЛИОГРАФСКА БАЗА ОТ ДАННИ
ЗА ЧЕХОВИАНАТА СЛЕД 1985 г.
(На база на е-каталози на Националната библиотека
„Св. Св. Кирил и Методий”.
Произведения за Антон Чехов

III. I. Книги

1985

1. Троев, Петко. А. П. Чехов : [Живот и творчество] / Петко Троев. – София : Нар. просв., **1985** (Враца : В. Александров). – 123 с., 8 л. : ил., портр., факс. – (Поредица Творчески портрети)

2000

2. Троая, Анри. Чехов : Роман / Анри Троая ; Прев. от фр. Елена Метева-Русева ; Предг. Евдокия Метева. – София : Рива, **2000** (В. Търново : Абагар АД). – 407 с., 4 л. : ил.

Ориг. загл. Tchekhov / Henri Troyat. – Библиогр. с. 403-404. – Авт. е известен като Анри Троя ; Прев. – като Елена Метева. – Свържи с N 5045 на Бълг. книгопис, **2000**. – Офс. изд.

3. Чехов след Чехов : Сцен. биогр. на „Три сестри” и „Вишнева градина” в творч. на Ан. Ефрос, Дж. Стрелер, П. Брук и Ст. Камбарев / Състав. Елена Колева и др. – София : Et cetera, **2000** (Без сведение за печ.). – 60 с. : с ил., портр. Други състав.: В. Иванов, Д. Стоименова, К. Костакиева. – Библиогр. с. 57-60. - Офс. изд.

2004

4. Диалози с Чехов : 100 години по-късно / Състав. Людмил Димитров ; Ред. Румяна Корсемова. – [София] : Факел, **2004** ([София : Вулкан 4]). – 366 с. : с факс.

Текст и на рус., англ. ез. – Библиогр. след отд. докл. и под линия. – Офс. изд. Съдържа докл. от Междунар. кръгла маса, състояла се на 25 и 26 май 2004 г. в СУ Св. Климент Охридски

2009

5. Кърпачева, Радка. А. П. Чехов. Музиката на тишината / Радка Иванова Кърпачева-Даскалова. – В. Търново : Унив. изд. Св. Св. Кирил и Методий, 2009. – 232 с.

6. Няголова, Наталия Димитрова. Между бита и битието : Герой и вещь в драматургията на А. П. Чехов. – В. Търново : Унив. изд. Св. Св. Кирил и Методий, 2009. – 220 с.

2012

7. Международна научна конференция „Европа чете Чехов” (В. Търново ; 2010)

Международна научна конференция „Европа чете Чехов”, В. Търново, 7-9 октомври 2010 : доклади и съобщения / [ред. кол. Наталия Няголова – отг. ред. ... и др.]. – В. Търново : Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2012 (В. Търново : Фабер). – 399 с. : с ил.

Сведения за авт. отговорност отбелязани на гърба на предзагл. с. – Други ред.: Юрий Домански, Георги Гърдев, Благовест Благоев. – Текст и на рус., англ. и сръб. ез. - Съдържа докл. от: Золтан Хайнади, Елена Георгиева, Владислава Казылова, Ивайло Пеев, Наталь Валерьяновна Изотова, Валентина Егоровна Головчинер, Юрий Викторович Доманский, Радостина Велева, Ренета Божанкова, Павел Хох, Красимир Иванов, Сергей Маратович Телегин, Марина Ларинова, Виктория Кондратьева, Людмила Гордиенко, Елена Трегубова, Наталья Масленкова, Елена Сергеева, Румяна Евтимова, Ирина Гладилова, Елена Усовик, Дечка Чавдарова, Николай Коншин, Людмила Лисюкова, Ренета Хашан, Владимир Шадурский, Лия Ефтимова Бушканец, Вадим Борисович Смирненский, Вячеслав Ходус, Владимир Янович Звизняцкий, Дежан Милотиновић, Галина Тиме, Дануше Кшицова, Ганна Улюра, Надежда Тропкина, Наталья Додонова, Тамара Гоголадзе, Нина Миндиашвили, Олгя Спачиль, Наталия Марковна Щаренская, Тюркан Олджай, Мауа Pramatarova, Малгожата Семчук, Николина Бурнева, Юрий Шатин, Robert Voroch, Наталия Няголова, Мария Виноградова, Г. Узелли, Огняна Георгиева-Тенева, Деляна Христова, Оксана Николаевна Филенко. – Библиогр. след отд. докл.

2013

8. Димитров, Людмил Иванов. Да размиваш Мелпомена или Чехов на големия път към драмата / Людмил Димитров. – София : Факел, 2013 ([София] : Симолини). – 423 с.

2020

9. Пеев, Ивайло. Творчеството на А. П. Чехов през езика на тялото. – София : ТУ, 2020. – 346 с.

III. II. Публикации в сборници и периодични издания

1989

10. Кърпачева, Радка. Чехов и Елин Пелин : Вечни теми / Радка Кърпачева. // *Известия на Института за гората*. Год. 27(26), N 1 (1989), с. 87-106.

1992

11. Конкуест, Робърт. Надявам се, че този път Чехов ще победи / Робърт Конкуест. – Интервю за кн. му „Големият терор”, посветена на престъпленията на сталинизма в Русия. // *Литературен вестник*. Год. II, N 45 (16-22 ноем. 1992), с. 3.

12. Конкуест, Робърт. Надявам се, че този път Чехов ще победи / Робърт Конкуест ; [Прев. от англ.]. – Интервю за престъпленията на сталинския режим, отразени в рус. и световната лит., и бъдещето на бившия Съветски съюз. // *Факел експрес*. Год. XII, N 5-6 (1992), с. 187-190.

13. Хашъмова, Яна. Отчуждението на Хеда Габлер и Трите сестри [в драмите на Х. Ибсен и А. П. Чехов] : Отчуждението като структура / Яна Хашъмова. // *Театър*. Год. XLV, N 10 (1992), с. 25-27.

1993

14. Ганева, Мария. „Чайка” на А. П. Чехов в студийния театър „Сфумато”, [режисьор М. Младенова и Ив. Добчев] / Мария Ганева. // *Век 21*. Год. IV, N 35 (1-7 септ. 1993), с. 9.

1994

15. Стоянова, Стела. По Достоевски – Чехов – Платонов. – В три часа сутринта : [Миниатюри] / Стела Стоянова. // *Литературен форум*. Год. III, N 37 (2-8 ноем. 1994), с. 4.

16. Стрелкова, Даниела. Чехов ли? : [Пиесата] „Вуйчо Ваньо” от А. П. Чехов, ТР „Сфумато” [режисьор Иван Добчев] / Даниела Стрелкова. // *Театър*. Год. XLVIII, N 7-8 (1994), с. 13.

17. Прокопиев, Александар. Таа го сака Чехов / Александар Прокопиев ; Прев. от [от макед.] Димитър Митрев. – Откъс от едноименната повест. // *Литературен вестник*. Год. IV, N 8 (28 февр. - 6 март 1994), с. 1.

1995

18. Дойчева, Венета. През Чехов до Чехов / Венета Дойчева. – Пиесите на А. П. Чехов „Иванов” в НДК, режисьор И. Пантелеев и „Вишнева градина” в театър „Сълза и смях”, режисьор В. Александров. // *Култура*. Год. XXXIX, N 20 (19 май 1995), с. 2.

19. Каракашев, Владимир. Смахът на Чехов / Владимир Каракашев. – Постановките на Чехови пиеси на бълг. сцена. // *Български писател*. Год. II, N 10 (6-13 март 1995), с. 11.

20. Каракашев, Владимир. Трите любовни истории на Чехов / Владимир Каракашев. // *Летописи*. N 1-2 (1995), с. 138-161.

21. Стоянова, Стела. Апокалиптично по Достоевски-Чехов-Платонов. – Псевдоапокалиптично в три часа сутринта : [Проза] / Стела Стоянова. // *Литературен вестник*. Год. V, N 4 (22-28 февр. 1995), с. 8.

22. Фадел, Морис. Ключът към Чехов явно е у Брехт / Морис Фадел. – Пиесата „Чайка” от А.П. Чехов в Нар. театър „Ив. Вазов”, режисьор К. Спасов. // *Литературен вестник*. Год. V, N 5 (7-13 февр. 1995), с. 8.

23. Фадел, Морис. Другият Чехов / Морис Фадел. – Пиесата „Вишнева градина” от А. П. Чехов в театър „Сълза и смях”, режисьор В. Александров. // *Литературен вестник*. Год. V, № 11 (12-18 апр. 1995), с. 2.

1996

24. Азарян, Крикор. За втори път „Вишнева градина” [от А. П. Чехов] в Театъра на Българската армия / Крикор Азарян ; Веско Коев. // *Театър*. Год. L, N 3-4 (1996), с. 38-40.

25. Айхенвалд, Юрий. Писмата на Чехов / Юрий Айхенвалд ; Прев. от рус. Иван Цветков. // *Летописи*, N 9-10 (1996), с. 143-158.

26. Каракашев, Владимир. „Жестокият” Чехов : За постановката на „Чайка” в Нар. театър, [режисьор К. Спасов] / Владимир Каракашев. // *Български писател*. Год. III, N 8 (20-26 февр. 1996), с. 1, 12.

27. Костов, Кирил. Нагоре към Чехов : [Пиесата] „Вишнева градина” от А. П. Чехов, [режисьор Крикор Азарян], ТБА / Кирил Костов. // *Театър*. Год. L, N 3-4 (1996), с. 37-38.

28. [Моноспектакълът на Мариус Куркински „Дамата с кученцето” по текстове на А. П. Чехов]. – Съдържа: Морис Ф а д е л. Вариации на тема Мариус Куркински. – Йордан Е ф т и м о в. Фрагмент от контекста. – Марина К а л а й д ж и е в а. Водевилът като разказ. // *Литературен вестник*. Год. VI, N 17 (1-7 май 1996), с. 5.

29. Петрова, Валентина. Чехов и Достоевски – проблемът за престъплението / Валентина Петрова. // *Български език и литература*. Год. XXXVIII, N 1 (1996), с. 14-17.

30. Стайков, Димитър. За Чехов без сантименталност / Димитър Стайков . – Пиесите на А. П. Чехов в столичните театри. // *Демокрация*. Год. VII, N 38 (14 февр. 1996), с. 10.

31. Стрелкова-Дянкова, Даниела. Аз, зрителят казвам : Ave Чехов! Ave Спасов! / Даниела Стрелкова-Дянкова. – Пиесата „Чайка” от А. П. Чехов в Нар. театър „Ив. Вазов”, режисьор К. Спасов. // *Литературен вестник*. Год. VI, N 17 (1-7 май 1996), с. 6.

32. Тибода, Жан-Пиер. Чехов освежен от българския привкус : Чрез театър „Сфумато” – омайващ диптих от пиесите „Вуйчо Ваньо”, режисьор И. Добчев и „Три сестри”, режисьор М. Младенова в Нанси / Жан-Пиер Тибода ; Прев. от фр. Цена Милева. // *Култура*. Год. XL, N 18 (3 май 1996), с. 4.

33. Тодоров, Цветан. Жестокият Чехов : Премиерата на „Вишнева градина” [от А. П. Чехов] в Ловешкия театър под режисурата на П. Панев / Цветан Тодоров. // *Народен глас*. Год. IX, N 26 (1-3 март 1996), с. 5.

34. Фадел, Морис. Смешният Чехов / Морис Фадел. – Пиесата „Вишнева градина” от А. П. Чехов в Театъра на Бълг. армия, режисьор К. Азарян. // *Литературен вестник*. Год. VI, N 1 (10-16 ян. 1996), с. 2.

1997

35. Бежанска, Мария. [Спектакълът „Три сестри или 3 x 3” по А. П. Чехов в НАТФИЗ „Кр. Сарафов”, режисьор Е. Панайотова] / Мария Бежанска. // *Култура*. Год. XLI, N 10 (7 март 1997), с. 2.

36. Филипов, Крум. Чехов – Тройной / Крум Филипов. – Спектакълът „Три X Три” по А. П. Чехов, дипломна работа на студенти от НБУ, в НДК, режисьор Е. Панайотова. // *Литературен вестник*. Год. VII, N 5 (19-25 февр. 1997), с. 3.

1998

37. Петрова, Валентина. Идеята за престъплението у Чехов и Достоевски / Валентина Петрова. // *Дарба*. Год. II, N 5-6 (1998), с. 7-11.

1999

38. Копрева, Мария. Чехов като карнавал / Мария Копрева. - Пиесата „Предложение” от А. П. Чехов в Сатиричния театър, режисьор Н. Калчев. // *Демокрация*. Год. X, N 110 (27 апр. 1999), с. 16.

39. Микова, Ивета. „Предложение” на А. П. Чехов в Сатиричния театър [режисьор Н. Калчев] / Ивета Микова. // *Литературен вестник*. Год. IX, N 37 (17 - 23 ноем. 1999), с. 8.

2000

40. Евтимова, Румяна. Нещо като дописка – или в Бермудския триъгълник на Чехов / Румяна Евтимова. – Полско-руският култ. Диалог. // *Литературен вестник*. Год. X, N 1 (12 – 18 ян. 2000), с. 11.

41. Мережковски, Дмитрий. Стар въпрос по повод на нов талант [А. П. Чехов] : Фрагменти / Дмитрий Мережковски ; Прев. [от рус.] Светла Велкова. // *Критика*. Год. I, N 1 (2000), с. 68-79.

42. Христов, Алексей. Автобус. – Антон Павлович Чехов. – Случай на Марс : [Миниатюри] / Алексей Христов. // *Литературен форум*. Год. X, N 7 (10 - 16 окт. 2000), с. 9.

2001

43. Дечева, Виолета. Аскетичният Чехов на [Ерик] Лакасад / Виолета Дечева. - Гастролът на Нормандския драм. театър в София. // *Култура*. Год. XLV, N 37 (26 окт. 2001), с. 5.

44. Драшков, Иван. В Ялта. – В къщата-музей на Чехов. – Кримска балада : [Стихотворения] / Иван Драшков. // *Зорница*, N 39 (2001), с. 85-86.

45. Иванова, Ирина. Един наблюдаващ Чехов / Ирина Иванова. - Творчеството на рус. кинорежисьор Никита Михалков. // *Кино*, N 6 (2001), с. 32-38.

46. Николова, Камелия. „Три сестри” [от А. П. Чехов] на Стоян Камбарев : едно от най-добрите представления в афиша на „Диваделна Нитра`2001” / Камелия Николова. // *Литературен вестник*. Год. XI, N 40 (28 ноем. – 4 дек. 2001), с. 8.

47. Спасов, Красимир. Антон Павлович Чехов. „Чайка” – една комедия на живота с тъжен край / Красимир Спасов. // *Ното Ludens*, N 2-3 (2001), с. 317-334.

48. Станоев, Янко. При Чехов : Разказ / Янко Станоев. // *Земя*. Год. XII, N 158 (17 – 18 авг. 2001), с. 9.

49. Топалджикова, Ана. В движение към своя Чехов / Ана Топалджикова. – Гастролът на Нормандския драм. театър в София. // *Литературен вестник*. Год. XI, N 34 (17 – 23 окт. 2001), с. 8.

2002

50. Антова, Ориета. Съни Сънински чете Чехов / Ориета Антова. – Спектакълът „Вечерен акт” по текстове на А. П. Чехов в Театър „199”, сценична версия и постановка С. Сънински. // *Литературен форум*. Год. XII, N 37 (26 ноем. – 2 дек. **2002**), с. 14.

51. Куприн, Александър. Посветено на Чехов : [Проза] / Александър Куприн ; [Прев. от рус.] . // *Новият Пулс*. Год. II, N 20 (23 септ. – 6 окт. **2002**), с. 10.

52. Салино, Бриджит. Чехов и Платонов пред стените на Авињон / Бриджит Салино ; Прев. от фр. Тереза Михайлова. – Възприетата форма на името на прев. Тереза Михайлова е Тереза Иванова Бачева. – Отзив от фр. преса за спектакъла „Платонов”, по едноименната пиеса на А. П. Чехов, режисьор Е. Лакасад, представен на Международ. театр. фестивал в Авињон **2002**. // *Литературен вестник*. Год. XII, N 38 (20 – 26 ноем. 2002), с. 8.

2003

53. Бунин, Иван. Моят Чехов / Иван Бунин ; [Прев. от рус.] . // *Новият Пулс*. Год. III, N 1 (13 – 26 ян. **2003**), с. 9.

54. Праматарова, Мая. Чехов фестивал без Чехов : V Международ. Чехов [театр.] фестивал, Москва 2003 / Мая Праматарова. // *Литературен вестник*. Год. XIII, N 28 (17 – 23 септ. **2003**), с. 8.

55. Стрелкова-Дянкова, Даниела. Ефектно и кухо – „Чайка” и „Платонов” от А. П. Чехов, НДТ „Сълза и смях”, [режисьор Лилия Абаджиева] / Даниела Стрелкова-Дянкова. // *Театър*. Год. LVII, N 10-12 (**2003**), с. 43-44.

56. Тоцева, София. „Платонов” [от А. П. Чехов] / Гочев в Шаушпил, Франкфурт : Режисьорът Димитър Гочев на 60 / София Тоцева. // *Култура*. Год. XLVII, N 17/18 (25 апр. **2003**), с. 12.

2004

57. Ангелов, Владимир. Чехов като документалист / Владимир Ангелов. // *Кино*, N 2 (2004), с. 10-12.

58. Атанасова, Таня. Чехов като автор на три некролога: Вместо възпоменание / Таня Атанасова. // *Славянски диалози*, N 1 (**2004**), с. 64-67

59. Гаговски, Никола. С Петър Райчев при [сестрата на Антон П. Чехов] Мария Чехова : [Спомен] / Никола Гаговски. // *Новият Пулс*. Год. IV, N 24 (20 дек. **2004** – 9 ян. 2005), с. 10.

60. Георгиев, Никола. Творчеството на Чехов в литературното пространство (не е по повод стогодишнината от смъртта му) / Никола Георгиев. // *Литературна мисъл*. Год. XLVIII, N 1 (**2004**), с. 5-27.

61. Димитров, Людмил. Идеологемата „страх” в драматургията на А. П. Чехов и нейните социокултурни резонанси / Людмил Димитров. // *Българска русистика*, прил. (**2004**), с. 78-82.

62. Димитров, Людмил. Чехов. Сто години общуване: Международ. кръгла маса, София, СУ „Св. Климент Охридски”, 26-27 май **2004** г / Людмил Димитров. // *Култура*. Год. XLVIII, N 26 (18 юни 2004), с. 2.

63. Додов, Найден. Антон Павлович Чехов – лекарят-писател : 100 г. от смъртта му / Найден Додов. // *Асклепий*, N 17 (**2004**), с. 159-163.

64. Игов, Светлозар. Романът на Чехов „Драма по време на лов” / Светлозар Игов. // *Везни*. Год. XIV, N 7 (**2004**), с. 64-71.

65. Игов, Светлозар. Романът на Чехов: „Драма по време на” [1884 г.] / Светлозар Игов. // *Литературен вестник*. Год. XIV, N 23 (9 – 15 юни **2004**), с. 14-15.

66. Йорданов, Недялко. „Чайка” – А. П. Чехов : Режисьорски анализ / Недялко Йорданов. // *Везни*. Год. XIV, N 3 (**2004**), с. 68-78.

67. Маринова, Ангелина. Водевилът на Чехов – комедия на характера / Ангелина Маринова. // *Годишник / Бургаски свободен университет*, N 12 (**2004/2005**), с. 125-133.

2005

68. Гоцева, Вера. Чехов от Москов / Вера Гоцева. – По повод спектакъла „Пушката ще гръмне след антракта” по А. П. Чехов в Нар. театър „Ив. Вазов”, режисьор Стефан Москов. // *Алтера*, N 10 (**2005**), с. 46-48.

69. Димитров, Людмил. За [А. П.] Чехов – по комшийски : Международ. конф. „Един век след Чехов” в Истанбул [2004 г.] / Людмил Димитров. // *Култура*. Год. XLIX, N 2 (21 ян. **2005**), с. 12.

70. Лазарова, Ерика. Чехов и ефектът „нон финито” / Ерика Лазарова. – Творческа характеристика на писателя. // *Аз Буки*. Год. XV, N 9 (1 – 8 март **2005**), с. 12.

71. Майски, Северин. Чехов, животът, литературата, смъртта... / Северин Майски. // *Дума*. Год. XV, N 12 (15 ян. **2005**), с. 26.

72. [Отзиви за пиесата на А. П. Чехов „Иванов”, поставена от Димитър Гочев в Театър „Фолксбюне – Берлин”]. – Съдържа: Георги К а п р и е в. Танцът на излишните човеци. – Робин Д е т й е. Чудото от площад „Роза Люксембург” / Прев. от нем. Ирина Илиева. // *Култура*. Год. XLIX, N 13 (8 апр. **2005**), с. 10-11.

73. Папазова, Люблена. 800 писма разказват за обичта на [А. П.] Чехов и жена му [актрисата Олга Книпер] / Люблена Папазова. // *Монитор*. Год. VII, N 2119 (5 февр. **2005**), с. 33.

2006

74. Димитров, Людмил. Диагнозата Чехов : „Добрият доктор” от Ний Саймън, постановка Елена Баева, Нар. театър Щип, Република Македония / Людмил Димитров. // *Театър*. Год. LX, N 3-5 (**2006**), с. 15-16.

75. Москов, Стефан. Теди Москов за „Пушката ще гръмне след антракта” по А. П. Чехов в НТ „Ив. Вазов” / Лилия Динова. – Интервю с режисьора. // *Театър*. Год. LX, N 1-2 (2006), с. 14-15.

2007

76. Азарян, Крикор. Аз съм дете на Чехов : Интервю с режисьора Крикор Азарян / Ива Йолова // *Дневен труд*. Год. LXXII, N 267 (29 септ. 2007), с. 30.

77. Григоров, Михаил. Режисьорът Крикор Азарян за постановката на „Чайка” [от А. П. Чехов] / Михаил Григоров. – По повод премиерата на едноименната постановка в Театър „Бълг. армия”. // *Българска армия*. Год. LXIV, N 16707 (12 окт. 2007), с. 22.

78. Дечева, Виолета. Като в Чехов водевил / Виолета Дечева. – Пиесата „Руско жиголо” от Александър Галин в Драм. театър – Пазарджик, режисьор Владимир Петков. // *Култура*. Год. LI, N 14 (13 апр. 2007), с. 4.

79. Дечева, Виолета. Техно-Чехов / Виолета Дечева. – Спектакълът „Градината” по пиесата на А. П. Чехов „Три сестри” в Театр. работилница „Сфумато”, сценична адаптация Снежина Петрова, режисьор Десислава Шпатова. // *Култура*. Год. LI, N 8 (2 март 2007), с. 4.

80. Младенова, Маргарита. Първата пиеса на Чехов е цяла атомна централа / Маргарита Младенова ; Сабина Василева. – Интервю с режисьора в театр. работилница „Сфумато”. // *Сега*. Год. X, N 195 (23 авг. 2007), с. 16.

2008

81. Младенова, Маргарита. Чехов в обратна перспектива / Маргарита Младенова, Иван Добчев ; Людмил Димитров. – Интервю за творческия опит на режисьорите, свързан с пиесата „Иванов” от А. П. Чехов по случай 120 г. от създаването ѝ. // *Култура*. Год. LI, N 7 (22 февр. 2008), с. 14-15.

82. Николова, Патриция. Азаряновите „Три сестри на Чехов” / Патриция Николова. – По повод пиесата „Три сестри” на А. П. Чехов на сцената на Младежкия театър, режисьор Крикор Азарян. // *Родна реч*. N 2-3 (2008), с. 95-96.

83. Няголова, Наталия. „Книга – четене – битие” в драматургията на А. П. Чехов („Чайка”) / Наталия Няголова. // *Библиотеки, четене, комуникации* (2008), с. 236-243.

84. Шопов, Николай. Днешното след миг ще бъде „вчера”... – Забравя. – Нечакана, но подозирана... – Клетвено. – Медът на тази нощ... – Почти по Чехов : [Стихотворения] / Николай Шопов. // *Словото днес*. Год. XIV, N 11 (27 март 2008), с. 8.

2009

85. Азарян, Крикор. Чехов може да бъде смешен до ексцентричност / Крикор Азарян ; Ива Йолова. – Интервю с режисьора. // *Труд*. Год. LXXIV, N 172 (26 юни 2009), с. 20-21.

86. Божков, Димитър. Шеги по Чехов : Колаж на абсолвентите от [театрален колеж] „Любен Гройс” / Димитър Божков. // *Литературен вестник*. Год. XIX, N 38-39 (2 – 8 дек. 2009), прил.

87. Василева, Сабина. Анастасия Ингилизова направи своя „Маша” в „Чайка” на Чехов / Сабина Василева. – Творчески портрет на театралната актриса. // *Сега*. Год. XII, N 161 (18 – 19 юли 2009), с. 35.

88. Дечева, Виолета. Етюд по Чехов / Виолета Дечева. – Пиесата „Лятна история” по „Дуел” на А. П. Чехов в Театр. работилница „Сфумато”, режисьор Стилиян Петров и Албена Георгиева. // *Култура*. Год. LIII, N 40 (20 ноем. 2009), с. 2.

89. Димитров, Людмил. Мemento (me)tori, или как Горки помни Чехов / Людмил Димитров. – Рез. на англ. ез. // *Литературна мисъл*. Год. 52, N 2 (2009), с. 160-167.

90. Кубасов, Александър. „Чайка” на А. П. Чехов и „Пепеляшка” на Ш. Перо : интертекстуални връзки / Александър В. Кубасов ; прев. от рус. Таня Атанасова. – Рез. на рус. и англ. ез. // *Славянски диалози*. Год. 5/6, N 9 (2009), с. 91-97.

91. Стайков, Димитър. Идеално време за Чехов - всеки крещи, че е прав / Димитър Стайков. – Среца и разговор с Крикор Азарян за работата му върху постановката на „Вишнева градина” от А. П. Чехов в Театър „Бълг. армия”. // *24 часа*. Год. XIX, N 296 (29 окт. 2009), с. 17.

2010

92. Атанасова, Таня. За спасителната тъга и спасителното страдание у Чехов : юбилейни потпури / Таня Атанасова. // *Страница*. Год. 11, N 2 (2010), с. 136-141.

93. Джигарханян, Армен. Само Шекспир може да бъде близо до Чехов / Армен Джигарханян ; Гергана Димитрова. // *24 часа*. Год. 20, N 318 (17 ноем. 2010), с. 23.

2011

94. Георгиева, Катерина. Чехов ... като Чехов / Катерина Георгиева. // *Литературен вестник*. Год. 20, N 11 (30 март-5 апр. 2011), с. 8.

95. Димитров, Людмил. Един юноша чете „Идиот”, или „Чехов На големия път” към драмата / Людмил Димитров. – Рез. на англ. ез. // *Научни трудове / Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”*. Филология. Т. 49, кн. 1, сб. В (2011), с. 115-124.

96. Комитски, Сергей. Чехов : разказ / Сергей Комитски. // *Дума*. Год. 21, N 93 (22 апр. 2011), с. 20.

97. Нейчев, Николай. Наталия Няголова. Между бита и битието (Герой и вещь в драматургията на А. П. Чехов). В. Търново : УИ „Св. Св. Кирил и Методий”, 2009 / Николай Нейчев. – Рец. за книгата. // *Славянски диалози*. Год. 8, N 12 (2011), с. 114-115.

2012

98. Жоакимсман, Таня. Аprobация на актьорски тренинг по Михаил Чехов в българска учебна среда / Таня Жоакимсман. // *Млада наука за изкуствата*. Т. 2 (2012), с. 231-238.

99. Николова, Мария. Произведенията на А. П. Чехов в България (В края на XIX и началото на XX в.). // *Научни трудове / Университет по библиотекознание и информационни технологии – София*. Т. 10, 2012, с. 325-330. *Рез. на рус. и англ. ез.*

2013

100. Йорданов, Николай Горанов. Вуйчо Ваньо. Сцени от селския живот : Пиесата „Вуйчо Ваньо” от А. П. Чехов в Драматичен театър „Стоян Бъчваров” Варна, превод, адаптация и постановка Пламен Марков. // *Литературен вестник*, Год. 22, N 5 (6-12 февр. 2013), с. 8.

2014

101. Гочев, Гочо. Интересен поглед върху индивидуалния стил на А. П. Чехов / Гочо Гочев [: Рец. за кн.: Семантика идиостиля А. П. Чехова (на материале антонимических образований и смежных явлений) / Ярослав Вежбински. – Лодзь : Primum Verbum, 2013]. // *Проглас*. Год. 23, кн. 2 (2014), с. 122-124.

2015

102. Иванова, Аве Георгиева. Чайка: изстрел в тъмното : Спектакълът „Чайка” от А. П. Чехов в Театър „Азарян”, сценична редакция и постановка Явор Гърдев. // *Култура*, Год. 59, N 38 (6 ноем. 2015), с. 5.

103. Каракостова, Антония. Достойно посвещение на световен юбилей : 155 г. от рожд. на Антон Павлович Чехов : По повод постановката „Краят на градината” по композиция на Чехови разкази, режисьор Георги Михалков. // *Дума*, Год. 25, N 54 (10 март 2015), с. 18.

104. Николова, Камелия Николова. „Чайка” на Явор Гърдев – първата премиера на новия столичен театър „Азарян”. // *Литературен вестник*, Год. 24, N 35 (4-11 ноем. 2015), с. 8.

105. Стамболиев, Огнян. Нашият Чехов : 155 г. от рожд. на писателя / Огнян Стамболиев. // *Ново време*. Год. 90, N 2 (2015), с. 107-108.

106. Санчес Дура, Николас. От религиозния смисъл на живота у Толстой към меланхолията на Чехов / Николас Санчес Дура ; прев. от исп. Лазар Копринаров. // *Християнство и култура*. Год. 14, N 2 (2015), с. 73-86.

2015

2016

107. Вину, Елвира. Чеховата „Чайка” на българска и гръцка театрална сцена : традиции и иновации при превода и постановките. // *България в XXI век: между традицията и иновациите* : исторически линии и актуални проблеми : сборник с доклади от Втора международна интердисциплинарна конференция за студенти и докторанти, Български културен институт „Дом Витгенщайн”. – Виена, 2016, с. 183-192.

108. Гочев, Гочо Недев. Интересен поглед върху индивидуалния стил на Чехов / Гочо Гочев [: Рец. за кн.: Семантика идиостиля А. П. Чехов (на материале антонимических образований и смежных явлений) / Ярослав Вежбински. – Лодзь : primum verbum, 2013]. // *Проглас*. Год. 25, кн. 2 (2016), с. 476-478.

109. Димитров, Людмил Иванов. Капан за чайки : Пиесата „Чайка” от Борис Акунин и едноименната творба на Антон П. Чехов. // *Ракла с културни кодове* : сборник в чест на 65-годишнината на проф. д.ф.н. Дечка Чавдарова. – В. Търново, 2016, с. 369-380.

110. Топалджикова, Анна Стефанова. Протяжността като китайска капка : Спектакълът „Вуйчо Ваньо” от А. П. Чехов в Театър „Възраждане”, режисьор Григор Антонов. // *Литературен вестник*, Год. 25, N 28 (13-19 юли 2016), с. 8.

2017

111. Каприев, Георги. Чехов по обертонове. // *Култура*. Год. 60, N 2 (20 ян. 2017), с. 2.

Спектакълът „Човекът, който искаше” по Антон П. Чехов в Малък градски театър „Зад канала”, сценична версия и постановка Маргарита Младенова.

2018

112. Дечева, Виолета. Живот върху кувари : По повод постановката „Три сестри” от А. П. Чехов, Родопски драматичен театър – Смолян, режисьор Делян Илиев. // *Култура*. Год. 61, N 15 (20 апр. 2018), с. 2.

113. Попова, Багряна. Чехов в Австралия : разговор на Слава Янакиева с Багряна Попова, режисьорка и преподавателка по театрално изкуство в Мелбърн. // *Култура*, 62, N 2 (окт. 2018), с. 65-66.

По повод постановката „Вуйчо Ваньо” в Авока, 2015 г.

2019

114. Костова, Симона. Чехов и поколението Y. // *Кино*, 2019, N 2/3, с. 68-71.

Интервю с режисьорката Симона Костова по повод препратките към творчеството на Чехов в нейния дебютен филм „30”, представен на 48-ия Международен филмов фестивал Ротердам, 23 ян. – 3 февр. 2019 г.

III. III. Дисертации

1986

115. Попилиев, Ромео. Драматургията на А. П. Чехов на сцената на Народния театър „Иван Вазов” / Ромео Попилиев. – [София] : [Р. Попилиев], [1986]. – 272 л. + 1 автореферат, 24 с.

2005

116. Калканова, Весела. Социално-медицински и медико-етични идеи в литературни произведения на Арчибалд Кроинин, Антон Павлович Чехов, Фернанду Намора, Аксел Мунте и Димитър Димов : дис. ... „доктор” / Весела Трифонова Калканова ; Науч. ръководител Миладин Апостолов ; [Рец. Цекомир Воденичаров, Емил Павлов]. – София, 2005. – 181 л. : с ил. + 1 автореферат, 46 с. : с ил. (2006) – *вж.*: 2006.

Предложена от Мед. унив. – София. – Защитена пред СНС по хигиена, професионални заболявания и социална медицина, 07.12.2006. – Утвърдена от ВАК с прот. N 09A-15/30.10.2007. – Принт. изд. – Библиогр. в края на текста

2006

Вж.: N 116

2016

117. Пеев, Ивайло. Езици на телесното в прозата на А. П. Чехов : дис. ... „доктор” : Хуманитарни науки, професионално направление: 2.1. Филология, научна

специалност: Руска литература (руска литература на XIX век) / Ивайло Иванов Пеев. – София : [И. Пеев], **2016**. – 280 л. + 1 автореферат, 32 с.

Науч. ръководител: Румяна Евтимова. – Рец.: Ангелина Иванова Вачева, Христо Петров Манолакев. – Библиогр.: л. 264-280. – Предложен от СУ „Св. Климент Охридски”. Фак. по слав. филологии. Кат. по рус. лит. ; Защитен пред Науч. жури.

III. IV. ИЗВОДИ по III. Глава

III. IV. I. След 1984 г. – от 1985 г. – до днес за Чехов и творчеството му се появяват общо 9 книги, които са крайно неравномерно разположени във времето: 1 – за 1985 г.; 3 – за 2000 г.; 1 – за 2004 г.; 3 – за 2009 г.; 1 – за 2012 г.; 1 – за 2013 г.; 1 – за 2020 г. Тази библиометрична скица разкрива авторството на русисти – литературоведи, които са едновременно с това и изследователи – чеховеди (Ивайло Пеев), и на универсалното хуманитарно знание (Петко Троев, Радка Кърпачева), изследователи на театъра (Людмил Димитров) и др. В монографичния поток за Чехов има Международна научна конференция (В. Търново, 2010 – публ. 2012).

III. IV. II. През изследвания период са установени 108 публикации за Чехов и неговото творчество, които са поместени на страниците на различни сборници и периодични издания. Прави силно впечатление засилването на първичния документален поток от аналитични изследвания, свързани с отражението на драматургичната линия на писателя, и особено – с тънкостите на постановките на пиесите на А. П. Чехов на българска сцена.

III. IV. III. За разлика от целия период на рецепцията на Чехов в България до 1985 г. – 1880-1984 г., когато за цели 105 години българското чехознание ражда само един дисертационен труд, посветен изцяло на класика – модернист (изследването на Рада Кърпачева от 1975 г.), през следващия период – 1985-2021 г. – за 36 г. към днешния ден са установени 3 дисертации, свързани директно с А. П. Чехов (Ромео Попилиев – 1986 г.; Весела Калканова – 2005 г.; Ивайло Пеев – 2016 г.), които несъмнено са плод на компаративистичното конвергентно познание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Както показва анализът, увлечеността на А. П. Чехов от най-ранните му години по изящната словесност се засилва особено през гимназиалните и университетските му години. Характерно за него е, че този интерес не секва и през периодите на постоянната лекарска практика на писателя, поради което идейно-естетическата система на неговото творчество следва да се определи като симбиоза и на художественото олицетворение на живота, и като картина на социално-психологическия климат на руското общество, нравствено лекувано от Чехов.

Установеното от проучването публикуване от страна на А. П. Чехов на неговите разкази в периодични издания и многото пътувания, които той предприема като източник на осъзнат заряд на неговата творческа дейност, са осмислени в настоящата дипломна работа като лежащи в основата на изключително високия читателски интерес към творчеството му. Точно това позволява да бъде оценен смисълът на творческото кредо на Чехов като особено висок за формирането на общественото съзнание в Русия от края на XIX – началото на XX в., обърнато изцяло към създаването на един по-хармоничен човешки свят (Гл. I).

Очевидно е, че личността на А. П. Чехов е не по-малко интересна от същинското му творчество. Причината за това е уникалният действителен хуманизъм, родил цяла вълна от благотворителност. Чертите на човешкия профил на А. П. Чехов привличат и съвременниците му, и техните потомци – нашето поколение, защото усетът към красотата в човешките прояви на А. П. Чехов е не само обект на неговите наблюдения в безаналоговата му проза, а защото и самият А. П. Чехов живее по провъзгласяваните от него закони на красотата, доброто и истината.

Приложеният фотоархив, макар и лапидарен, представлява открита карта на изображенията на лика на А. П. Чехов в различни ситуации. Тези визуализации правят възможен досега до психологическия заряд на извисената и чиста човешка природа на Чехов.

Именно същото е и посланието на приведената фотогалерия в този текст, изхождайки от разбирането, че визуалните документи съдържат неподражаема информация за изображенията в тях.

Илюстрациите са съпроводени с крилати мисли на А. П. Чехов, за да покажат огледалния синкретизъм на слово, образ и действие.

Библиографските и историографските проучвания по рецепцията на А. П. Чехов в България на проф. Тодор Боров (1955) и проф. Александра Куманова (1984; публ. – 2005), служещи за вторично-документална база на настоящата дипломна работа, посочват ясно и категорично извънредно големия интерес към Чехов в България (1880-1984).

В настоящия преглед, който интерпретира съдбата на наследството на Чехов в България до края на 1984 г. (Гл. II), авторът на тези редове се стремим критико-библиографски анализ на натрупания материал – по следите на Т. Боров и А. Куманова, който позволява да се види, как се е формирала българската чеховиана.

В хронологическо отношение проникването на творбите на Чехов в България може условно да се раздели на четири периода (вж: по-подробно: II. V. Изводи към Гл. II):

I. Първоначалното запознаване на българския читател с творчеството на Чехов (1880-1904 г.);

II. Спорове за творчеството на Чехов (1904-1910 г.);

III. Идеино осмисляне на творчеството на Чехов (1919-1944 г.);

IV. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в. (1944-1984 г.).

Проведеното библиографско издирване от дипломанта за периода след 1984 г. позволява да се даде вторично-документална информационна скица на българската чеховиана от 1985 г., която може да стане база за нови библиографски и историографски издирвания (вж: по-подробно: III. IV. Изводи към Гл. III).

СИСТЕМАТИЗИРАН АКСИОЛОГИЧЕН БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЛИТЕРАТУРА

І. Произведения на А. П. Чехов

І. І. Съчинения

1. Чехов, Антон Павлович

Съчинения : Т. 1-6 / Прев. К. Т. Митишев ; Под ред. на А. Карима.

Тутракан : Мавродинов, [1904-1911]

Т. 1 : [1904]. – XIV, 272 с. ; Т. 2 : [1905]. – 272, II с. ; Т. 3: [1905]. – 272 с. ; Т. 4: [1906]. – 295 с. ; Т. 5 : [1908]. – 267 с. ; Т. 6 : [1911]. – 240 с.

Аналитичното описание *вж в*: **Боров**, Т. Чехов и България. – *вж*: **№ 3, 4**.

2. Чехов, Антон Павлович

Събрани съчинения : Т. 1-14 / Под ред. на Н. О. Масалитинов, Рачо Стоянов.

София : Хемус, 1947-1950.

Т. 1: Разкази / Прев. Христо Радевски. – София : Хемус, 1947. – 320 с., 1 портр. ; Т. 2: Разкази / Прев. Христо Радевски. – София : Хемус, 1947. – 300 с. ; Т. 3: Разкази / Прев. Рачо Стоянов. – София : Хемус, 1947. – 288 с. ; Т. 4: Разкази / Прев. А. Каралийчев. – София : Хемус, 1947. – 300 с. ; Т. 5: Разкази / Прев. Н. П. Тодоров, Ат. Далчев. – София : Хемус, 1947. – 260 с. ; Т. 6: Разкази / Прев. Рачо Стоянов. – София : Хемус, 1948. – 252 с. ; Т. 7: Разкази / Прев. Рачо Стоянов. – София : Хемус, 1948. – 292 с. ; Т. 8: Разкази / Прев. Константин Константинов, Светослав Минков. – София : Хемус, 1948. – 284 с. ; Т. 9: Разкази / Прев. Никола Фурнаджиев. – София : Наука и изкуство, 1949. – 298 с. ; Т. 10: Разкази / Прев. Светослав Минков. – София : Наука и изкуство, 1949. – 302 с. ; Т. 11: Разкази / Прев. Феодор Неманов. – София : Наука и изкуство, 1950. – 281 с. ; Т. 12: Разкази / Прев. Димитър Симидов. – София : Наука и изкуство, 1949. – 255 с. ; Т. 13: Драматични произведения / Прев. Рачо Стоянов. – София : Наука и изкуство, 1949. – 360 с. ; Т. 14: Драматични произведения / Прев. Атанас Далчев. – София : Наука и изкуство, 1950. – 258 с.

Аналитичното описание *вж в*: **Боров**, Т. Чехов и България. – *вж*: **№ 3, 4**.

ІІ. Библиографски публикации за А. П. Чехов

3. **Боров**, Т. Чехов и България. За 50-год. от смъртта на А. П. Чехов / Ред. П. Динеков ; С предг. от В. Катаев. – София : Наука и изкуство, 1955. – 258 с. – На с. 95-257: Чехов на български. Библиогр. материали, събрани и обработени от Ц. П. Арсова под ред. на Т. Боров.

Публ. и в: <feb-web.ru/feb/chekhov/critics/ml2/ml2-0842.htm>
<<http://litnasledstvo.ru/site/author/id/657>>.

4. Куманова, А. [Антон Павлович] **Чехов** в Болгарии : Пер. и лит. критика : [Историогр.-крит. текстолог. библиогр. исслед. публ. 1889-1984] [1984] / Лит. наследство – 100 (2) ; Пер. с болг. А. К. под ред. И. А. Седаковой. // *Чехов* и мировая литература : В 3 кн. – Москва, 2005. – Кн. 2, с. 84-107 : с ил. – Библиогр.: 106 нум. назв. в 94 нум. бел.

III. Изследвания за А. П. Чехов във вид на монографии,

публикации в периодични издания и сборници

и дисертации

(извън приведените в Гл. III)

III. I. Книги

5. Арnaudов, М. Психология на литературното творчество. София, 1931, с. 70, 80, 83, 103, 165, 195, 432. – 2 изд. 1965.

6. Велкова, С. Ц. Разказът в творчеството на А. П. Чехов. София : Нар. просвета, 1983.

7. Львов-Рогачевски, В. А. П. Чехов и неговото творчество с предговор от автора към българското издание / Прев. от ориг. П. Савова. Плевен, 1907. – Рус. изд.

8. Львов-Рогачевски, В. Послесловие за А. П. Чехов / Прев. Я. С. Хлеббаров. Плевен, 1908. 21 с.

9. Пръвчанов, С. Обичам те – и нищо повече. Етюд върху два сюжета. София : Народна младеж, 1982, с. 120 с.

III. II. Публикации в сборници и периодични издания

10. Алексиева, Е. Поетиката на Чехов и ранните разкази на Емилиян Станев. // *Литературна мисъл*, 1983, N 8, с. 40-52.

11. Антонов, Н. И. Особенности на въвеждащата фраза и няком въпроси на майсторството. (Наблюдения над ръкописа на „Годеница” от Чехов). // *Антонов, Н. И.* Творческият процес в литературата. (Литературното творчество като художествено мислене). София, 1974, с. 427-439.

12. Бицилли, П. Заметки о чеховском „Рассказе неизвестного человека”. // *Год.* Соф. унив. Ист.-филолог. фак. 1947/1948, Т. XLIV, N 6, с. 1-13.

- 13. Бицилли, П.** К вопросу о характере русского языкового и литературного развития в новое время. // *Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак.* 1936, Т. XXXII, N 5 (о „Степи” – с. 43-46).
- 14. Бицилли, П.** Проблема человека у Гоголя. // *Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак.*, Т. XLIV, N 4, с. 1-32.
- 15. Бицилли, П.** Творчество Чехова. Опыт стилистического анализа. // *Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак.* 1942, Т. XXXVIII, N 6, с. 1-138.
- 16. Боршуков, Г.** Нужни са нови издания на класиците на руската художествена литература. // *Отечествен фронт*, 1953, N 2873, 27 ноември, с. 3. и др.
- 17. Бошнаков, Д. К.** Чехов в България. // *Литературен фронт*, 1960, N 4, 28 ян. – 3 февр., с. 2.
- 18. Будевска-Ганчева, А.** Московският художествен театър у нас и Чехов. // *Листопад*. Год. III, 1921, N 1, с. 15-20.
Същото вж и в кн.: Адриана Будевска. София, 1958, с. 126-130.
- 19. Васева, И.** Стилистические функции однородных членов предложения в языке А. П. Чехова и М. Шолохова. // *Год. Соф. унив. Фак. по славянски филологии*, 1972. 66, N 1, с. 333-429.
- 20. Василев, С. П.** Чехов на български. // *Литературен фронт*, 1949, N 2, 15 септ. и др.
- 21. Василев, С. П.** Чехов на български. // *Литературен фронт*, 1949, N 2, 15 септември.
- 22. Велкова, С.** О художественной ситуации в рассказах А. П. Чехова. // *Болгарская русистика*, 1982, N 3, с. 11-15.
- 23. Велчев, В.** Тодор Боров. Чехов и България. София : Наука и изкуство, 1955. 258 с. // *Език и литература*, 1956, N 3, с. 246-250.
- 24. Гюверджилиева, О.** Съветската русистика през погледа на българските учени. // *Руски и западни езици*, 1983, N 3, с. 71-73.
- 25. Дамянова, Д. О.** О комическом как эстетической категории и о некоторых особенностях комического у Чехова. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий”*. 13, 1978, N 1, с. 205-240.

26. Дамянова-Долмова, Д. Об ироническом повествовании в раннем творчестве А. П. Чехова. // *Болгарская русистика*, 1978, N 3, с. 60-67.

27. Ермилов, В. Някои въпроси на теорията на съветската драматургия. За гоголевската традиция. // *Насъщни задачи на съветската литература*. Сборник литературно-критически статии. София, 1953, с. 126-162.

28. Жечев, Т. А. П. Чехов или за величието и нищожеството на здравия смисъл. // *Жечев, Т.* Идеи на прозата. София, 1967, с. 99-127.

29. И. Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Просвета*. Год. VI, 1904, N 1, с. 44.

30. Игов, С. Драматургът Чехов и световната драма. // *Сравнително литературознание*, 1983, N 4, с. 107-109.

31. Илиев, В. Чехов и Лесинг. // *Руски и западни езици*, 1983, N 2, с. 16-20.

32. Кърпачева, Р. А. П. Чехов – създател на нова драматургична форма. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий”*, 10, 1974, N 1, с. 163-488.

33. Кърпачева, Р. Проблема комического в драматургии А. П. Чехова („Дядя Ваня”). // *Болгарская русистика*, 1974, N 4, с. 13-16.

34. Кърпачева, Р. Своеобразие последней пьесы Чехова „Вишневый сад”. // *Болгарская русистика*, 1980, N 2, с. 13-20.

35. Кърпачева-Даскалова, Р. Развитие и постижение на съветското чеховедение. // *Октомври и съвременността*. Доклади от юбилейната научна сесия, 25.X.1977. В. Търново, 1978, с. 261-267.

36. Кърпачева-Даскалова, Р. А. П. Чехов и българската драматургия. Чехов и Яворов. // *Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий”*, 19, 1984, N 1, с. 41-67.

37. Кърпачева-Даскалова, Р. А. П. Чехов и драматургия П. Ю. Тодорова. // *Болгарская русистика*, 1984, N 2, с. 15-23.

38. Львов-Рогачевский, В. Бездорожье (А. П. Чехов и его творчество). // *Львов-Рогачевский, В.* Борьба за жизнь. Пб., 1907, с. 3-99.

39. Миндов, Г. А. А. П. Чехов. Съчинения. Т. III... // *Начало*. Год. I, Т. II, 1909, N 2, с. 157-160.

40. Н. Н. Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Демократически преглед*. Год. II, 1904, N 18, с. 427.

41. Недялков, Хр. Съчинения... // *Български червен кръст*, 1947, N 10, с. 21; Литературные заметки. // *Дружба*, 1947, N 59.

42. Писанов, Л. и др. Очарованная далью (Портрет ученого. О творчестве и научных экспедициях А. Кумановой) (Очерци. Дневници. Писма) (VI 11) / Л. Писанов, В. Писанов. // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на акад. проф. Александра Куманова : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Ariadne's Thread) : *Studia in honorem Acad. Prof. Alexandra Kumanova : A Festschrift for 65th Golden Jubilee of the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia* / Науч. ред. Стоян Денчев ; Състав., предг. и интервю Николай Василев. – София, 2016, с. 1251-1259.

43. Попов, К. Г. Язык и стиль рассказа „Унтер Пришибеев” А. П. Чехова. // *Болгарская русистика*, 1980, N 5, с. 59-60.

44. Правдомирова, Д. „Умберто Еко в България” – биобиблиография за великия италиански философ, семиолог и писател на XX век. // *Тр. на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог.* (София). – Т. 14, 2019, с. 859-865.

45. Правдомирова, Д. Новият 19-ти том на поредицата „Факлоносци” – издание на УниБИТ. // *Тр. на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог.* (София). – Т. 14, 2019, с. 823-829.

46. Ратиев, А. Към въпроса за някои прототипи в Чеховото творчество. // *Език и литература*, 1964, N 1, с. 80-82.

47. Русев, П. Драмите на А. Чехов и драматургът П. Яворов. // *Год. Висш. инст. за театрално изкуство*, 14, 1974, с. 1-35.

48. Сарандев, И. Художественият детайл (в литературното творчество). // *Септември*, 1966, N 12, с. 204-221.

49. Тагамлицка, Г. Образи и езикова характеристика в пиесата на Чехов „Чайка”. // *Год. Висш. инст. за театрално изкуство*, 1961, Т. 5, с. 75-157.

50. Чилингиров, С. Антон П. Чехов на български. Библиографична студия. // *Сборник в чест на професор Л. Милетич по случай 25-годишната му книжовна дейност (1886-1911) от учениците му.* София, 1912, с. 380-390.

51. Nemus. Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Обзор.* Год. I, 1904, N 1, с. 14.

52. R. Съчинения на А. П. Чехов. Т. I... // *Пролетна заря.* Год. I, 1904, N 2, с. 126.

III. III. Дисертации

53. Кърпачева, Р. Проблемът за комичното в драматургията на А. П. Чехов : дис. ... „канд. на науките” / Радка Иванова Кърпачева-Даскалова. – В. Търново : [Р. Кърпачева], 1976. – 206 л. + 1 автореферат 27 с.

СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

Ил. 1. Антон Чехов (фотопортрет) (с. 15)

Ил. 2. Антон Чехов (фотопортрет) (с. 16)

Ил. 3. Антон Чехов (фотопортрет) (с. 17)

Ил. 4. Чехов А. П. чете „Чайка”пред колектива в МХАТ (Малък художествен академически театър – Москва, 1980 г.) (с. 18)

Ил. 5. Живописен портрет на А. П. Чехов (с. 19)

Ил. 6. А. П. Чехов в Мелихово – 1897 г. (с. 20)

Ил. 7. Ил. 3. Антон Чехов (фотопортрет) (с. 21)

Ил. 8. Живописен портрет на А. П. Чехов (с. 22)

Ил. 9. Бюст на А. П. Чехов в Баденвайлер – Германия (с. 23)

*Ил. 10. Изнасяне на ковчега с тялото на А. П. Чехов.
Николаевската гара, 1904 г. – Москва. (с. 24)*

Ил. 11. Антон Павлович Чехов и Лев Николаевич Толстой (18 май 1901 г., Гаспра, Крим) (с. 25)

Ил. 12. А. П. Чехов със съпругата си актрисата Олга Книпер, 1901 г. (с. 26)

СПИСЪК НА КРИЛАТИТЕ МИСЛИ

Ил. 1. „Вярвам, че нищо не преминава безследно и че всяка най-малка стъпка има значение за сегашния и бъдещия живот.” (с. 15)

Ил. 2. „Умният обича да учи, а глупакът – да поучава.” (с. 16)

Ил. 3. „Казват, че накрая винаги тържествува истината, но това не е истина.” (с. 17)

Ил. 4. „Човек е онова, което мисли за себе си.” (с. 18)

Ил. 5. „Истината и красотата винаги са съставлявали главното в човешкия живот и въобще на земята.” (с. 19)

Ил. 6. „На човека ще му стане по-добре тогава, когато му покажете какъв е.” (с. 20)

Ил. 7. „Смисълът на живота е в само едно – в борбата.” (с. 21)

Ил. 8. „Животът, прекаран в безделие, не може да бъде чист.” (с. 22)

Ил. 9. „Изкуството да се пише е изкуството да се съкращава.” (с. 23)

Ил. 10. „Страшна е преди всичко посредствеността, от която никой от нас не може да се скрие.” (с. 24)

Ил. 11 „Писателят трябва много да пише, но не трябва да бърза.” (с. 25)

Ил. 12. „ През всички времена богатството на езика и ораторското изкуство са вървели ръка за ръка.” (с. 26)

Делева, Памела. Антон Чехов в България (Преводи и литературна критика) : Литературоведски и библиографски историографски дискурс (1880-2021 г.) : Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография” ; Науч. рък. Александра Куманова. – София, 2021. – 93 с. : с 12 ил.

Анотация

Чрез комплексната и компаративистична методика на изследване литературоведският и библиографският историографски дискурс на вторично-документалната чеховиана в България е интерпретиран в *ретроспективен* план като проява на линията Т. Боров – А. Куманова (1880-1984), фрагментираща четири етапа на чехознанието у нас за 105 г. (I. Първоначалното запознаване на българския читател с творчеството на Чехов: 1880-1904 г.; II. Спорове за творчеството на Чехов: 1904-1910 г.; III. Идеино осмисляне на творчеството на Чехов: 1919-1944 г.; IV. Произведенията на Чехов в България през втората половина на XX в.: 1944-1984 г.).

Чрез инструментариума на *текущата* национална библиография е хвърлена светлина върху проявите на съвременния първично-документален поток, свързан с чехознанието, който е оценен като вкоренен в близкото минало и е осъзнат като съвременен етап на чеховианата, във връзка с което е предприета неговата систематизация (1985-2021).

По този начин се допринася за проследяването на непрекъсваемата нишка на библиографирането на А. П. Чехов в България, при което бъдещото равнище на проучване е посочено като фиксиращо семантичния профил на литературоведския и библиографския историографски дискурс на чеховианата за последните 36 г.

Ключови думи: Антон Чехов в България – преводи и литературна критика – литературоведски и библиографски историографски дискурс (1880-2021 г.)